>>>>> ΕΡΓΑΣΙΑ <<<<<<<<<<<<<<<<<

>>> ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ <<<

>>>>>>>>> ΕΠΙΣΦΑΛΕΙΑ <<<<<<<<<<

συνέλευση ενάντια στην επισφάλεια

Work

www.episfaleia.gr

Το παρόν έντυπο τυπώθηκε από την συλλογικότητα "**συνομωσία ενάντια στην επισφάλεια**" σε 1000 αντίτυπα στην πόλη της Θεσσαλονίκης τον Μάρτιο του 2007 και διατίθεται χωρίς αντίτιμο. Μπορείτε να το βρείτε σε ηλεκτρονική μορφή στον δικτυακό χώρο **www.episfaleia.gr**

Σκεφτόμαστε, Οργανωνόμαστε, Συνομωτούμε κάθε Δευτέρα στις 21.00 στην κατάληψη Φάμπρικα - Υφανέτ (Ομήρου & Περδίκα - κάτω Τούμπα - Θεσσαλονίκη)

e-mail επικοινωνίας: **episfaleia@episfaleia.gr**

περιεχόμενα

Εισαγωγή

Με αφορμή τους φοιτητικούς αγώνες ενάντια στο νέο νόμο-πλαίσιο (και στην επικείμενη αναθεώρηση του Συντάγματος-άρθρο 16) τον Μάιο και Ιούνιο 2006, και τη συνέχειά τους τον Ιανουάριο-Φεβρουάριο 2007, ξεκινήσαμε μία κουβέντα γύρω από τα περιεχόμενα και τις προεκτάσεις των ζητημάτων, τα οποία πυροδότησαν τις κινητοποιήσεις.

Αποφασίσαμε, λοιπόν, να επικοινωνήσουμε κάποιες σκέψεις που προέκυψαν από τις συζητήσεις μας ως μια ομάδα που ασχολείται με την επισφάλεια...Επισφάλεια; Τι είναι αυτό θα πείτε;

Χωρίς να θέλουμε να δώσουμε ακριβείς ορισμούς, προσεγγίζουμε την επισφάλεια ως μια νέα συνθήκη ζωής (όχι πλειοψηφικής αλλά ανερχόμενης και σημαντικής για τον καπιταλισμό) που έχουν να αντιμετωπίσουν σήμερα οι άνθρωποι και κυρίως οι νέοι άνθρωποι. Μια συνθήκη που χαρακτηρίζεται από έντονη ρευστότητα και κινητικότητα των ανθρωπίνων σχέσεων (ερωτικών, προσωπικών, εργασιακών), που γι' αυτό καλούνται να είναι ευπροσάρμοστες και ευλύγιστες, διαρκώς έτοιμες για νέα ερεθίσματα και λειτουργίες. Δίνοντας έτσι σε αυτές, το στοιχείο του εφήμερου, του αβέβαιου, αλλά και του εργαλειακού και επιφανειακού.

Αυτή η συνθήκη ζωής πηγάζει από πραγματικές μεταβολές στο τρόπο ζωής: μεταβολή της ισορροπίας μεταξύ ελεύθερου και εργασιακού χρόνου, μεταβολή στις συνθήκες εργασίας, κρίση του κοινωνικού Κράτους και της «σταθερότητας» που παρήγαγε, κρίση των συλλογικών οραμάτων για ριζική αλλαγή της κοινωνίας και των συλλογικών ταυτοτήτων, παγίωση του φαινομένου του καταναλωτισμού, επίσημη θεσμοθέτηση-υιοθέτηση της «ευελιξίας» στην εργασία, στην εκπαίδευση αλλα και αλλού, μεταβολές σε όλο τον «αξιακό πολιτισμό του δυτικού ανθρώπου» κ.α.

Μεταβολές, δηλαδή, που -μέσα πάντα από τη μήτρα των κοινωνικών αγώνων- αναδείχθηκαν τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα και χαρακτηρίζουν το πώς ζούμε σήμερα. Συνοδηγός μας, στις συζητήσεις μας, ήταν φυσικά τα βιώματα μας ως νέοι άνθρωποι στους εργασιακούς μας χώρους ή στο χώρο του πανεπιστημίου ή στο χώρο της…ανεργίας!

Ο σκοπός αυτής της συζήτησης ή αυτού του εντύπου είναι, λοιπόν, το να ανοίξει μια κουβέντα γύρω από ζητήματα που μας απασχολούν ώστε να έρθουμε σε επαφή με ανθρώπους με ανάλογα βιώματα που αναζητούν άλλες δυνατότητες ζωής, πέρα από τον εγκλεισμό στην ατομικότητα που προβάλλει η αστική κουλτούρα στους κοινωνικούς χώρους.

Έναυσμα της προσπάθειας μας ήταν το ότι ο νόμος-πλαίσιο και η αναθεώρηση του άρθρου 16 αναγνωρίζονται από το φοιτητικό κίνημα, ως μια πίεση του κεφαλαίου και των μηχανισμών του προς την εντονότερη διεισδυσή του στα πανεπιστήμια, ή στο χώρο της παιδείας, και προς την εντατικοποίηση των σπουδών. Αυτή η διαπίστωση είναι εύστοχη, αλλά δεν στάθηκε για μας αρκετή για να συνειδητοποιήσουμε την ευρύτερη επίδραση που έχουν οι αλλαγές που συμβαίνουν στις ζωές μας και την ουσία του να αντιστέκεσαι σε αυτές. Δεν ήταν αρκετή, δηλαδή, να εξηγήσει πλήρως το τόσο ξαφνικό και σφοδρό ξέσπασμα του φοιτητικού κόσμου.

Κάναμε ,λοιπόν, μια προσπάθεια να επεξεργαστούμε την ιστορία της εκπαιδευτικής αναδιάρθρωσης και να διαπιστώσουμε τους συσχετισμούς της με το τι συμβαίνει αμέσως μετά το πανεπιστήμιο, στην αγορά εργασίας (ή και παράλληλα- αφού μέρος των φοιτητών εργάζεται). Και όπως είναι φυσικό, η επεξεργασία μας κοιτάζει –έστω και συνοπτικά- τη συνολικότερη ιστορική πορεία των αναδιαρθρώσεων στην αγορά εργασίας, που πραγματοποιούνται τις 2 τελευταίες δεκαετίες στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό. Αυτή ,λοιπόν, την επεξεργασία σας παραθέτουμε αμέσως παρακάτω.

Ταξικός Ανταγωνισμός, Αλλαγές στην Αγορά Εργασίας και Αλλαγές στο Πανεπιστήμιο

(από το '85 ως σήμερα): ακολουθώντας το νήμα των αγώνων, καταλαβαίνουμε τις αλλαγές που έγιναν

Σκοπός μας σε αυτό το κείμενο είναι να περιγράψουμε πολύ αδρά την ιστορική εξέλιξη του ταξικού ανταγωνισμού από το '85 μέχρι τις μέρες μας, και κυρίως να μιλήσουμε, πάνω σε αυτό το ιστορικό νήμα, για τις αλλαγές που έγιναν στην αγορά εργασίας, φτάνοντας μέχρι το σήμερα: στο καθεστώς το οποίο καλείται να αντιμετωπίσει κάποιος/α νέος/α που μπαίνει τώρα στην αγορά εργασίας. Παράλληλα με το τι έγινε έξω από τα Πανεπιστήμια[1] όλα αυτά τα χρόνια, θα γίνουν και αναφορές με το τι συμβαίνει μέσα σε αυτά, καθότι η κίνηση τους δεν μπορεί να ιδωθεί ξέχωρα από την «έξω» κίνηση, την κίνηση του γενικού ανταγωνισμού και των όρων που δημιουργούνται στο «μετά το Πανεπιστήμιο» χώρο, στην αγορά εργασίας. Τέλος θα πρέπει να πούμε πως, καθότι τα περισσότερα γεγονότα που αναφέρουμε δεν τα ζήσαμε άμεσα (ήμασταν βλέπετε μικροί και μικρές), προσπαθήσαμε να ανασύρουμε πληροφορίες από αρχειακό υλικό (έντυπα, εφημερίδες κτλ.) και από κουβέντες που είχαμε με ανθρώπους που βιώσαν τα γεγονότα (Γ. σε ευχαριστούμε ιδιαίτερα!). Είναι λοιπόν αναμενόμενο να έχουμε παραλείψεις και ίσως ανεπάρκειες για κάποια γεγονότα.

***1.** Με τον όρο «Πανεπιστήμιο» εννοούμε εφεξής τόσο τα ΑΕΙ όσο και τα ΤΕΙ (από το '83 και μετά).

Μέσα στα 80ς :
Η απαρχή αντεπίθεσης του κεφαλαίου
και η «χαμένη ευκαιρία» κοινωνικής αντίστασης.
Ταυτόχρονα, νέος νόμος-πλαίσιο στα Πανεπιστήμια
και νέοι αγώνες.

Ο ερχομός του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση το 1981 αποτελεί μια τομή για την ιστορία του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού. Όχι, δεν εννοούμε πως ήρθε ο...σοσιαλισμός. Αλλά για πρώτη φορά αναπτύσσεται και στην Ελλάδα το «κοινωνικό συμβόλαιο»: η επιβολή –και ταυτόχρονα επίσημη ενσωμάτωση- των εργατικών-κοινωνικών διεκδικήσεων στην κυβερνητική πολιτική του αστικού κράτους. Αυτό το «συμβόλαιο» όμως θα διαρκέσει πολύ λίγο. Ήδη από το '85 οι κεφαλαιοκράτες και η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, αλλάζουν αποφασιστικά «ρότα» στην πολιτική τους. Καθότι η κερδοφορία του κεφαλαίου είναι πολύ χαμηλή (κάτι που επέβαλε ο κύκλος αγώνων της προηγούμενης περιόδου[2]), αποφασίζεται η αναδιάρθρωση της παραγωγής και των ευρύτερων κοινωνικών σχέσεων. Αυτό αρχικά γίνεται με την επιβολή

***2.** Για τους αγώνες της μεταπολίτευσης υπάρχει η πολύ καλή μπροσούρα «Αυτοί οι αγώνες συνεχίζονται», *Αυτόνομη Πρωτοβουλία Πολιτών, Αθήνα 1983, 2η Έκδοση-Αθήνα 1996*, καθώς και άλλο υλικό. Επειδή πολλοί ίσως δεν έχουν εικόνα για το εύρος και τη δύναμη των τότε αγώνων, θα αναφέρουμε μόνο μερικά παραδείγματα απεργιών και τοπικών αγώνων κατοίκων την πιο σημαντική ίσως περίοδο, την πενταετία '75-'80 (και με καμία πρόθεση να αποσιωπήσουμε άλλους αγώνες που έγιναν και μετά την εκλογή του ΠΑΣΟΚ). Έχουμε λοιπόν, το **1975:** δυόμισι μήνες απεργία στη ΜΕΛ, άγριες απεργίες σε ΕΣΚΙΜΟ, ΙΤΤ, ΕΘΥΛ, ΜΑΔΕΜ ΛΑΚΚΟ, συγκρούσεις Οικοδόμων κ.α. **1976:** άγριες απεργίες σε ΠΙΤΣΟ, ΒΙΟΧΑΛΚΟ, Μεταλλεία Δίστομου (δύο μήνες), κοινωνική εξέγερση στα Μεταλλεία Μαντουδίου Ευβοίας, 48ωρη πανελλαδική απεργία με συμμετοχή 500.000 εργατών, πολιτική επιστράτευση στο Νοσοκομείο Παίδων «Αγία Σοφία», 52 μέρες απεργία στην Ολιβέττι, συγκρούσεις στα Σπάτα για το αεροδρόμιο κ.α. **1977:** άγριες απεργίες σε ΙΖΟΛΑ, ΛΑΡΚΟ, ΜΑΔΕΜ ΛΑΚΚΟ (κράτησε 2 χρόνια και 3 μήνες), Χυτήρια Βόλου, μεταλλεία Νέου Κόκκινου Θήβας, απεργία λιθογράφων κ.α. **1978:** άγριες απεργίες σε Ολυμπιακή, Coca-Cola, , ΕΣΣΟ ΠΑΠΠΑΣ, ΗΛΠΑΠ, ΤΡΙΟΥΜΦ, ΟΤΕ κ.α. **1979:** άγριες απεργίες σε ΔΕΗ, εξέγερση στην Αγία Βαρβάρα (επεισόδιο με μαθητή),

του μονεταρισμού[3], ο οποίος καθηλώνει τα εισοδήματα. Ξεκινά, δηλαδή, η πολιτική της λιτότητας που βιώνουμε ως σήμερα. Ταυτόχρονα ανοίγει το ζήτημα των «προβληματικών», δηλαδή των μη επαρκώς κερδοφόρων για το κεφάλαιο επιχειρήσεων, και αρχίζουν να μπαίνουν στο στόχαστρο παροχές, δικαιώματα και ελευθερίες που κέρδισαν οι εργαζόμενοι και η νεολαία μετά τους σφοδρούς αγώνες της μεταπολίτευσης.
Στα Πανεπιστήμια τώρα, και στις αρχές της δεκαετίας, τα πράγματα έχουν επηρεαστεί καίρια από την πάλη ενάντια στο νόμο 815 ('78-'79) και τη νίκη του φοιτητικού κινήματος. Αμέσως μετά το δυναμικό εκείνο φοιτητικό κίνημα, έχει ανοίξει μια περίοδος έντονης αμφισβήτησης του παραδοσιακού φοιτητικού συνδικαλισμού, που εκφράστηκε αρχικά και από ένα ισχυρό ρεύμα «αντιεκλογικής» λογικής και αποχής (80-81). Ο ερχομός, όμως, του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση το '81 θα δημιουργήσει για δύο περίπου χρόνια μια περίοδο αμηχανίας, διάλυσης, αλλά και ανακατατάξεων τόσο στις φοιτητικές συσπειρώσεις όσο και γενικά στα πολιτικά, κοινωνικά, συνδικαλιστικά μορφώματα. Ειδικότερα, αναπτύσσεται κρίση μέσα στα κόμματα της κοινοβουλευτικής και εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς, αλλά και στο κυβερνητικό πλέον ΠΑΣΟΚ, κρίση που αποδεσμεύει νέες δυνάμεις και διαμορφώνει νέους συσχετισμούς στο φοιτητικό χώρο.
Τελικά, τον Ιούλιο του '82 θα ψηφιστεί ο νέος νόμος-πλαίσιο (ν. 1268) των Πανεπιστημίων που ισχύει μέχρι τώρα, ένας νόμος με πολύ μεγαλύτερη τεχνοκρατική λογική απ' ότι το προηγούμενο ακαδημαϊκό καθεστώς. Η εφαρμογή του νόμου θα φέρει σημαντικές αλλαγές. Οι τρεις βασικές, ίσως, τομές του θα είναι:
α) η αναδιάρθρωση του καθηγητικού σώματος, η κατάργηση της σχο-

---

Κερατσίνι (ενάντια σε εγκατάσταση χαβούζας), στα Μέγαρα (ο υποβιβασμός της τοπικής ποδοσφαιρικής ομάδας –του Βύζα- οδηγεί σε συγκρούσεις και σε κατάληψη της πόλης από τα ΜΑΤ!), φοιτητικό κίνημα ενάντια στο ν.815, απεργίες της ΟΤΟΕ κ.α. **1980:**συγκρούσεις κατοίκων με ΜΑΤ σε Ρόδο, Ρέντη, Αιγάλεω, Μαρούσι, απεργίες σε ΔΕΗ, δημόσιο κ.α.

***3.** Πολύ συνοπτικά, μονεταρισμός είναι η προσπάθεια διαχείρισης του πληθωρισμού μέσω της μείωσης των άμεσων και έμμεσων μισθών, των κοινωνικών δαπανών, την απαλλαγή από τις «μη κερδοφόρες» επιχειρήσεις, την αύξηση των επιτοκίων για να μη δανείζεται ο κόσμος, την αύξηση της ανεργίας για να μην καταναλώνει ο άλλος.

λής και της έδρας, η θεσμοθέτηση του τμήματος και του τομέα και η ένταξη των Παν/μιακών δασκάλων όλων των βαθμίδων σε ενιαίο φορέα, το ΔΕΠ (διδακτικό ερευνητικό προσωπικό)
β) η φοιτητική συμμετοχή στα νέα συλλογικά όργανα λειτουργίας των ΑΕΙ
γ) η θέσπιση των μεταπτυχιακών σπουδών
Ο ν. 1268 λειτούργησε σταθεροποιητικά για την κοινωνική λειτουργία των ΑΕΙ, σταθεροποίησε δηλαδή τον ιδεολογικό και αναπαραγωγικό τους ρόλο στο εσωτερικό της ελληνικής καπιταλιστικής οικονομίας. Παρολαυτά, η όποια κοινωνική ειρήνευση και συναίνεση στον εκπαιδευτικό μηχανισμό δεν ήταν εκ προοιμίου δεδομένη, απλά εξέφραζε ένα μεγάλο κομμάτι συγκεκριμένων συμφερόντων μέσα από την αναδιάρθρωση των σχέσεων εξουσίας στο Παν/μιο. Έτσι, μετά το '82, σταδιακά...

... αυτός ο αποκρυσταλλωμένος θεσμικός συσχετισμός δύναμης δημιουργούσε προβλήματα και αντιφάσεις τόσο σε σχέση με την υποχρεωτική διαπραγμάτευση με τους φοιτητικούς εκπροσώπους (στο φόντο και των επάλληλων φοιτητικών εκρήξεων), όσο και σε σχέση με τη βαρύτητα του κατώτερου ΔΕΠ. Σε αυτά τα πλαίσια δύο ήταν οι κινήσεις που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο προωθήθηκαν: πρώτον ο περιορισμός της βαρύτητας της φοιτητικής συμμετοχής και δεύτερον η αναδιάταξη του συσχετισμού εντός του καθηγητικού σώματος. Συνολικός στόχος: Αφενός να διαμορφωθούν νέοι θύλακοι εξουσίας μέσα στο Πανεπιστήμιο που να έχουν την καθοριστική αρμοδιότητα σε κρίσιμα ερωτήματα της αναδιαρθρωτικής διαδικασίας, κλειστοί προς την παρουσία ευρύτερων κοινωνικών συμφερόντων, μικροί κι ευέλικτοι ως προς την λήψη αποφάσεων, και εν τέλει αδιαφανείς. Αφετέρου να αναιρεθούν εκείνοι οι μηχανισμοί που επέτρεπαν την μαζική συλλογική αναγνώριση και εκπροσώπηση συμφερόντων.(Παν/μιο και καπιταλιστική αναδιάρθρωση, Παναγιώτης Σωτήρης, Περιοδικό Θέσεις, τ.76, 2001)

Μετά από το νόμο-πλαίσιο του '82 θα ακολουθήσει η αναβάθμιση των ΚΑΤΕΕ στα γνωστά μας ΤΕΙ (ν. 1404/83).Μια αναβάθμιση, δηλαδή, της τεχνικοεπαγγελματικής εκπαίδευσης συνολικά για να ανταποκριθεί αυτή στις νέες παραγωγικές απαιτήσεις και για να αποτελέσει άλλη μια «διέξοδο» σε όσους θέλουν να σπουδάσουν κάτι «ανώτερο».
Κινηματικά, τα χρόνια που ακολούθησαν ('84-'87) χαρακτηρίστηκαν

από μικρές μάχες και επιμέρους επιτυχίες ενάντια στον αστικό εκσυγχρονισμό του ν. 1268, τον κρατικό αυταρχισμό, τις περικοπές της φοιτητικής μέριμνας (σίτιση-στέγαση). Έγιναν, μάλιστα, και κάποιες προσπάθειες για την οικοδόμηση νέων μορφών συλλογικότητας, όπως τα αυτοδιαχειριζόμενα φοιτητικά στέκια (φιλοσοφική-πολυτεχνείο-βιολογικό στη Θεσ/νίκη, νομική στην Αθήνα) και οι αυτοδιαχειριζόμενες στεγαστικές κοινότητες (με προεξέχουσα ίσως την κατάληψη του πανεπιστημιακού κτιρίου στη Λεωφόρο Νίκης 39 στη Θεσ/νίκη το Νοέμβριο του 1985, προσπάθεια που διήρκησε 5 ολόκληρα χρόνια).

Παρατηρώντας τις συνθήκες έξω από το χώρο των Πανεπιστημίων την ίδια περίοδο('85-87), βλέπουμε πως απέναντι στη νέα πολιτική του μονεταρισμού αντιτίθενται, κυρίως, τα εργοστασιακά σωματεία και οι ομοσπονδίες της κοινής ωφέλειας (ΔΕΚΟ), οι «πρωτεργάτες», δηλαδή, στον κύκλο αγώνων της μεταπολίτευσης. Για ένα διάστημα τα «σπάνε» με το ΠΑΣΟΚ που από το '81 στήριζαν, αλλά η μικρή αύξηση της ανεργίας, που από τότε ξεκινά την ανοδική της πορεία[4], ο «φόβος για τη Δεξιά που ξαναέρχεται» και κυρίως η αδυναμία των εργαζομένων και των πρωτοβάθμιων εργοστασιακών σωματείων τους να συγκροτηθούν επαρκώς και να μπουν αυτά τα ίδια μπροστά και αποφασιστικά ενάντια στην αναδιάρθρωση[5], τα οδηγεί ξανά στην αγκαλιά του ΠΑΣΟΚ (που έξυπνα «αγόρασε» πολλούς συνδικαλιστές των ΔΕΚΟ). Βέβαια, πρέπει να πούμε εδώ, πως τα σωματεία, που τη μεταπολίτευση δρούσαν πραγματικά με μαζικότητα και αυτοτέλεια, χωρίς έντονες κομματικές επιρροές (εκτός από τα κλαδικά που ήταν υπό την επιρροή της ΕΣΑΚ-ΚΚΕ), είχαν χάσει τη δυναμική τους μέσα στην «αλλαγή του ΠΑΣΟΚ» και ακολουθούσαν συχνά τη συνδικαλιστική τους ηγεσία,-που μέρος της ξεπουλήθηκε. Αυτό συνέβη επισης διότι

4.** Το επίσημο ποσοστό ανεργίας (στο σύνολο του εργατικού δυναμικού) ήταν 2-3% τη δεκαετία του '70, 4% το 1981 και από το 1983 ως το 1991 σταθεροποιείται μεταξύ 7-8%. Για τους λόγους αυτής της μικρής ανόδου της ανεργίας μέσα στα 80ς μπορείτε να βρείτε περισσότερα στη μπροσούρα ***«Ωραίο μου πλυντήριο: πραγματεία για τη σχέση τεχνολογίας και ανεργίας και την ελληνική εκδοχή της διαχείρισης της ανεργίας», deep red-pathfinder, Λέσχη Κατασκόπων του 21ου αιώνα, Αθήνα, 2002.

***5.** Μια αδυναμία που έχει να κάνει και με τη μικρή πείρα του ελληνικού εργατικού κινήματος στην αυτόνομη, χειραφετημένη συγκρότηση. Αυτή η αυτόνομη συγκρότηση εμφανίστηκε με μαζικούς όρους μόνο στη μεταπολίτευση (74-81).

η «κομματική» διαμεσολάβηση/ενσωμάτωση χρησιμοποιήθηκε έντονα το '80 για να ελέγξει την αυτονομία των εργαζομένων,με αποτέλεσμα πολλοί εργαζόμενοι να γίνουν κομματικά μέλη και να λειτουργούν περισσότερο με την κομματική συνείδηση/λογική. Εκείνη την εποχή πάντως, (85-87) χάνεται η μεγάλη ευκαιρία της δυναμικής κοινωνικής αντίστασης απέναντι σε μια αναδιάρθρωση που μόλις ξεκινά. Τότε η επίσημη Αριστερά (και πολλοί εργάτες που επηρέαζε) απουσίαζε, αφού, όδευε προς τη συγκρότηση του Συνασπισμού και έβλεπε μόνο το περιεχόμενο της «ανάπτυξης και του εκσυγχρονισμού» μέσα από τον πολιτικό/κοινοβουλευτικό δρόμο.

Το '87 θα επιχειρηθεί, σε συνάρτηση με τη γενικότερη πολιτική στροφή, και μια αναδιάρθρωση στα Πανεπιστήμια. Πρόκειται για την πολιτική Τρίτση –την «αντιμεταρρύθμιση»- που σκόπευε...
1. να κλείσει το Παν/μιο, δηλαδή να μειωθεί ο αριθμός των εισακτέων αλλά και των αποφοίτων μέσω περιορισμών στα έτη σπουδών και της εντατικοποίησης.
2.να στηθεί στο Παν/μιο ένας μηχανισμός ικανός και φερέγγυος που να προσελκύει επενδύσεις για προγράμματα σπουδών και έρευνας τόσο από το δημόσιο όσο και από ιδιώτες (από Οι προοπτικές των φοιτητικών αγώνων, ΑΣΦ, 1987)
Βασική επιδίωξη της κυβέρνησης ήταν να αλωθεί, τελικά, ο παν/μιακός μηχανισμός από το ΠΑΣΟΚ και να γυρίσουν οι φοιτητές πιο πειθαρχημένοι στις αίθουσες. Ήταν, δηλαδή, περισσότερο μια προσπάθεια εσωτερικής διαχείρισης της κατάστασης του Παν/μιου, παρά μια πραγματική απόπειρα σύνδεσης Παν/μιου -καπιταλιστικής παραγωγής, άμεσα και καθαρά.
Ένα νέο φοιτητικό κίνημα θα αναδυθεί, με καταλήψεις το Νοέμβριο και Δεκέμβριο του '87 (και με στενή σχέση με τους αγώνες καθηγητών-δασκάλων εκείνης της περιόδου) και θα αποκρούσει τυπικά τα νέα μέτρα Τρίτση. Λέμε τυπικά γιατί μετά την απόκρουση του νόμου, πέρασε σιγά σιγά, δηλαδη, ο έλεγχος του παν/μιου στις ανώτερες καθηγητικές βαθμίδες (πετάγεται το κατώτερο ΔΕΠ και οι φοιτητές από τη συνδιοίκηση) και επισης δεν αναχαιτίστηκε τα επόμενα χρόνια, η άνοδος των δεξιών και νεοφιλελεύθερων ιδεών (και της ΔΑΠ) στο φοιτητικό σώμα.
Τις χρονιές που ακολουθούν, μετά το κίνημα του '87 ('88-'89), μια σειρά από ρυθμίσεις περνούν στα Πανεπιστήμια, χωρίς επίσημη συμφωνία αλλά μέσα από τμήματα και συγκλήτους. Έτσι έγιναν κατατμή-

σεις σχολών σε πολλά υποτμήματα και δημιουργήθηκαν μεταπτυχιακά με παράλληλο κατακερματισμό σε κατευθύνσεις του πτυχίου των ανάλογων σχολών (και κατακερματισμό των αντίστοιχων εργασιακών δικαιωμάτων).
Οι προτάσεις Σημίτη-Κοντογιανόπουλου το '89, που δεν πρόλαβαν να ψηφιστούν, προέγραφαν τις πρώτες κινήσεις της επόμενης κυβέρνησης. Σύμφωνα με αυτές τις προτάσεις, οι αρμοδιότητες έπρεπε να μετατοπιστούν στην καθηγητική γραφειοκρατία, νέοι εσωτερικοί κανονισμοί να προωθηθούν σε όλες τις σχολές και να μπουν προαπαιτούμενα μαθήματα και πειθαρχικές ποινές για τους «απείθαρχους φοιτητές».

Πριν μπούμε στη δεκαετία του '90, αναφέρουμε κάτι ακόμα για την αγορά εργασίας: η κοινωνική πολιτική του ΠΑΣΟΚ εκφράστηκε το '80 περισσότερο με τη διεύρυνση του δημοσίου τομέα, παρά με τη θέσπιση ενός καλό-οργανωμένου κράτους πρόνοιας-κοινωνικού κεφαλαίου[6]. Έτσι η φιγούρα του «βολεμένου» δημοσίου μισθωτού κάνει πανηγυρικά την εμφάνιση της μέσα στο '80 και η θεμελιακή διαίρεση που ισχύει, μέχρι σήμερα, μεταξύ δημοσίου-ιδιωτικού τομέα γίνεται από τότε πιο έντονη[7]. Ταυτόχρονα, η δεκαετία του '80, χαρακτηρίζεται από προσπάθειες ρύθμισης της αγοράς εργασίας μέσω του μοντέλου της πλήρους απασχόλησης (5μερο-8ωρο). Ελέγχεται, δηλαδή, κάπως η άτυπη απασχόληση που ήταν πάντα δομικό στοιχείο του ελληνικού καπιταλισμού[8] .
(Κρατείστε το αυτό το τελευταίο, θα μας χρειαστεί μετά, όταν δούμε τι αλλάζει σε σχέση με την άτυπη απασχόληση μέσα στη δεκαετία του '90.)

6.** Για μια καλύτερη ανάλυση για το κοινωνικό κράτος υπάρχει η μπροσούρα ***«Σκοτώνουν τ' άλογα στη δουλειά κι όταν γεράσουν τα θάβουν ιδίοις εξόδοις», από την «ομάδα ενάντια στον εκβιασμό της μισθωτής εργασίας», Αθήνα, 2002. Θα τη βρείτε στην ιστοσελίδα www.kokkinonima.gr

***7.** Πάντα οι δημόσιοι υπάλληλοι έχουν κάπως καλύτερο καθεστώς εργασίας από τους ιδιωτικούς, καθότι το κράτος θέλει να προστατευτεί από ταραχές του δικού του εργατικού δυναμικού που θα κλονίσουν τη σταθερότητα του αστικού καθεστώτος.

***8.** Για αυτό το «πάντα», δείτε «Άτυπη απασχόληση και ο ρόλος του Κράτους στην ελληνική αγορά εργασίας», Μ.Καραμεσίνη, ΕΚΚΕ, τ. 100.

Αρχές '90:
Εντατική προσπάθεια αναδιάρθρωσης σε όλα τα επίπεδα αλλά και εμφάνιση αντιστάσεων

Με την άνοδο στην εξουσία της κυβέρνησης της ΝΔ, η δεκαετία του '90 θα ξεκινήσει με ένα «κρύο ντους», μια εντατική προσπάθεια αναδιάρθρωσης σε όλα τα επίπεδα. Οι αντιστάσεις που γεννιούνται, το '90-'93, (άγρια απεργία ΕΑΣ, μαθητικό κίνημα, απεργίες και διαδηλώσεις για το ασφαλιστικό, κατάληψη Πειραϊκής Πατραϊκής, κατάληψη Ολύμπικ Κέτερινγκ, απεργίες σε όλες σχεδόν τις ΔΕΚΟ και ιδιαίτερα σε ΔΕΗ, ΟΣΕ, ΟΤΕ, Τράπεζες, ΗΛΠΑΠ, κατάληψη ΠΥΡΚΑΛ, εξέγερση στα ναυπηγεία Σύρου κ.α.) είναι πολύ σημαντικές , αλλά όχι καθοριστικές για την πλήρη αναστολή της επίθεσης των αφεντικών (που χρησιμοποιούν πολλά όπλα χειραγώγησης: το Μακεδονικό ζήτημα, το μεταναστευτικό, τα νεοεισερχόμενα ιδιωτικά ΜΜΕ κ.α.).

Οι αντιδράσεις απέναντι στην αναδιάρθρωση εκφράζονται, κυρίως, από εργαζόμενους που σχετίζονται με τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, τις «προβληματικές» επιχειρήσεις και από μια νεολαία πιο ανοιχτή στην αμφισβήτηση (το ρεύμα της αντι-κουλτούρας το '80 έπαιξε ένα ρόλο). Οι αγώνες των δημοσιών μισθωτών είχαν ξεκινήσει ήδη από τα τέλη του '80. Άλλωστε πολλές επιχειρήσεις και εργαζόμενοι που πρωτοστάτησαν σε αγώνες της μεταπολίτευσης εντάχθηκαν στο δημόσιο καθεστώς και μετέφεραν την αγωνιστική τους πείρα.

Στο επίπεδο της νεολαίας, έχουμε τα εξής: καταρχήν το '90-'91 προωθείται το πολύ-νομοσχέδιο Κοντογιανόπουλου. Στα Πανεπιστήμια, το «πολυνομοσχέδιο» καταργούσε στην ουσία τη δωρεάν σίτιση-στέγαση και τα δωρεάν συγγράμματα, προέβλεπε επιβολή χρονικού ορίου στις σπουδές, έκανε περικοπές στο προσωπικό (διδακτικό και υπαλλήλους) και καταργούσε τη συμμετοχή εκπαιδευτικών και φοιτητών στη διοίκηση των σχολών. Ακόμα προωθούσε το «άνοιγμα» και «σύνδεση» των ΑΕΙ με την αγορά και τις επιχειρήσεις και έθετε ζήτημα κατάργησης της επετηρίδας για τους διορισμούς εκπαιδευτικών. Όμως, παρόλο που προωθεί σημαντικές αλλαγές στα ΑΕΙ, ο νόμος Κοντογιαννόπουλου θα στιγματιστεί από τα αυστηρά μέτρα που προτείνει για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ουσιαστικά,αυτό που επιχειρεί ο νόμος είναι

να βάλει την νεολαία στο «σωστό δρόμο» (ποδιές και υποχρεωτικές προσευχές, περικοπές αδικαιολογήτων απουσιών και εκδρομών, «πόιντ-σύστεμ» με ποινές για τους παραβατικούς μαθητές κτλ.) και αυτό που πετυχαίνει είναι ακριβώς το αντίθετο! Μια γενικευμένη μαθητική και νεολαιίστικη εξέγερση, πρωτοφανή για την ελληνική κινηματική ιστορία, που για την καταστολή της έπρεπε να επιστρατευθούν και ομάδες παρακρατικών (με αποτέλεσμα τη δολοφονία του Ν.Τεμπονέρα στις 8/1/1991 στην Πάτρα)[9] .

Δεν θα δώσουμε έμφαση στο εκπληκτικό μαθητικό κίνημα, αλλά θα μιλήσουμε περισσότερο για τα Πανεπιστήμια που είναι και το επίκεντρο του ενδιαφέροντος μας. Τότε, η μαθητική έξαρση του '90-'91 θα βρει σχετικά δυσανάλογη ανταπόκριση. Ναι μεν μερίδα φοιτητών και φοιτητικών συλλόγων έθεσε τους κινηματικούς όρους (8 σύλλογοι στην Αθήνα θα κάνουν πορεία με 5000 άτομα ήδη στις 15/11/90), και θα συγκρουστεί (χαρακτηριστική η προσπάθεια 1000 σπουδαστών να μπούνε στο ΥΠΕΠΘ στις 14/12/90), αλλά η φοιτητική αντίσταση θα ξεδιπλωθεί κύρια ένα χρόνο μετά, το '92, ενάντια στο νόμο Σουφλιά. Τι προωθούσε ο νόμος αυτός;

α) Την κατάτμηση του ενιαίου εκπαιδευτικού κορμού σε δύο κύκλους σπουδών, όπου η πρόσβαση στο δεύτερο κύκλο είναι δυνατή μόνο κατόπιν επιτυχούς εξέτασης σε όλα τα μαθήματα του πρώτου. Επομένως, ο νόμος επιδίωκε την εγκατάλειψη των σπουδών από μεγάλη μάζα φοιτητών, την απομαζικοποίηση του 2ου κύκλου σπουδών, του οποίου το πτυχίο του θα είχε πλήρη εργασιακά δικαιώματα (σε αντίθεση με τον 1ο κύκλο).

β) Την αξιολόγηση των ΑΕΙ από τον υπουργό και τη θέσπιση του ανοιχτού παν/μιου.

γ) Την υποχρεωτική θέσπιση εσωτερικών κανονισμών σε κάθε ΑΕΙ και κάθε σχολή (με μέτρα όπως π.χ. το να μπορεί η πλειοψηφία της συγκλήτου να άρει το άσυλο ή το να χάνονται εξάμηνα αν δε χρησιμοποιηθεί το 1/5 του διδακτικού χρόνου κ.α)

***9.** Σταθμός σε αυτό το κίνημα ήταν σίγουρα η διαδήλωση της 18ης Δεκεμβρίου 1990 στην Αθήνα με χιλιάδες μαθητές και φοιτητές, οι διαδηλώσεις στην Πάτρα αμέσως μετά τη δολοφονία του Τεμπονέρα αλλά και οι ογκώδεις διαδηλώσεις στην Αθήνα στις 9 και 10 Γενάρη. Μάλιστα η επίθεση των ΜΑΤ στη διαδήλωση της 10/1 θα στοιχίσει τη ζωή σε τέσσερις ακόμα ανθρώπους, οι οποίοι εγκλωβίστηκαν και κάηκαν ζωντανοί σε κατάστημα στην Πανεπιστημίου το οποίο πήρε φωτιά από δακρυγόνο.

δ) Την επαναφορά του θεσμού της μονοπρόσωπης καθηγητικής έδρας.
ε) Την υποβάθμιση της δωρεάν παιδείας (π.χ. η χορήγηση συγγραμμάτων και οι κοινωνικές παροχές – στέγαση, σίτιση- συνδέονται με το οικογενειακό εισόδημα, κάθε μέριμνα θα καταργείται για όσους υπερβαίνουν κατά 2 χρόνια το ελάχιστο χρόνο σπουδών κ.α.) και εν τέλει τη σταδιακή μετάβαση από το κρατικό στο αγοραίο Παν/μιο.

Ο νόμος Σουφλιά ψηφίστηκε από το θερινό τμήμα της Βουλής το καλοκαίρι του '92 και έθετε για πρώτη φορά εκβιαστικά και άμεσα τον «εκσυγχρονισμό» στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης. Δηλαδή, επιδίωκε να συγχρονιστεί το Παν/μιο με τα συμφέροντα και τις ανάγκες των επιχειρήσεων, υπό την εποπτεία και τη διεύθυνση του Κράτους, αψηφώντας σε μεγάλο βαθμό εργασιακά και μορφωτικά δικαιώματα που είχαν οι φοιτητές. Παρ' όλες τις φοιτητικές αντιδράσεις και ένα μεγάλο κίνημα καταλήψεων, ο νόμος Σουφλιά δεν θα καταργηθεί. Αλλά θα παραμείνει σε μεγάλο βαθμό ανεφάρμοστος καθότι το καθηγητικό και φοιτητικό σώμα αρνείται τελικά να τον ακολουθήσει.

Την ίδια περίοδο τώρα, στον ιδιωτικό τομέα γίνονται κάποιες απεργίες που λειτουργούν αποτρεπτικά στα σχέδια της αναδιάρθρωσης. Αλλά, ξεκάθαρα, η ταξική ανασύνθεση δεν είναι τέτοιας έκτασης ώστε να σταθεί ικανή και αργότερα να αντιμετωπίσει την επίθεση του κεφαλαίου (που συνεχίστηκε και με το «εκσυγχρονιστικό» ΠΑΣΟΚ). Οι λόγοι για την αδυναμία δυναμικής συλλογικής συγκρότησης στον ιδιωτικό τομέα- πριν και μετά το '93- απαιτούν μια πιο εκτεταμένη έρευνα από μέρους μας. Υπάρχουν όμως κάποιοι παράγοντες που ήδη από εκείνη την εποχή άλλαξαν την αγορά εργασίας και συντέλεσαν και συντελούν στην καθήλωση του εργατικού κινήματος του ιδιωτικού τομέα. Ενδεικτικά:
α) Η ήδη υπαρκτή υποτίμηση του εργατικού μισθού και η μείωση των κοινωνικών δαπανών από το δεύτερο μισό του '80 οδηγεί στην αύξηση των ανθρώπων που ζητούν δουλειά- νέοι και κυρίως γυναίκες μπαίνουν στην αγορά εργασίας[10] (κάτι που συνεχίζεται σιγά αλλά σταθερά

***10.** Βέβαια υπήρξε και μια διαδικασία γυναικείας και νεολαιίστικης χειραφέτησης από τα κάτω, από τη μεταπολίτευση και μετά, που εκδηλωνόταν έντονα με την άρνηση των παραδοσιακών ρόλων, την ανάγκη για οικονομική

ως σήμερα). Εμφανίζεται, λοιπόν, στις αρχές της δεκαετίας οξυμμένο το ζήτημα του «υπερπληθυσμού», το φαινόμενο της ανεργίας[11]. Η ανεργία λοιπόν πίεσε ως ένα βαθμό τους μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα[12]. Αυτή η ανεργία, όπως φανερώνουν και οι αριθμοί, δεν είναι τόσο αποτέλεσμα της έλλειψης ανάπτυξης απασχόλησης[13] όσο της αυξημένης ζήτησης εργασίας λόγω της υποτίμησης του μισθού (εργατικού-κοινωνικού). Η αγορά εργασίας (και ανεργίας δηλαδή) υποδέχεται, λοιπόν, νέα πρόσωπα, καθώς και τους πρώτους...ανέργους πτυχιούχους Πανεπιστημίων.

β) Οι επιχειρηματικές δραστηριότητες και οι θέσεις απασχόλησης άρχισαν να αναπτύσσονται ραγδαία στον τριτογενή τομέα από τα τέλη του '80-αρχές του '90. Ο τριτογενής, όμως, τομέας εμφανίζει άλλη τεχνική σύνθεση, πιο κατακερματισμένη-εξατομικευμένη σε σχέση με

αυτοτέλεια των ατόμων και την είσοδο στην αγορά εργασίας. Αυτή η δεύτερη είσοδος στην αγορά εργασίας (μια πρώτη έγινε στα τέλη '70, αρχές '80) έγινε από πολλούς νέους και πολλές γυναίκες χωρίς να βάλουν ως προαπαιτούμενο τη ρυθμισμένη και σταθερή απασχόληση. Δηλαδή τα εν λόγω υποκείμενα ήταν έτοιμα να δουλέψουν και άτυπα, για πολλούς και πολλές ήταν βολική η άτυπη απασχόληση. Αυτό το τελευταίο γεγονός συνέβαλε στην άνθηση της άτυπης απασχόλησης μέσα στο '90.

***11.** Από το '91 και μετά η ανεργία παίρνει την «ανιούσα»: 7,7% το '91, 8,7% το '92, 9,7% το '93 και από τότε μέχρι φέτος κυμαινόταν στο 9%-12%. (Προσοχή: επί των μισθωτών, που αυτούς πιέζουν στην ουσία οι άνεργοι, το ποσοστό είναι πολύ μεγαλύτερο. Επιπλέον τα παραπάνω ποσοστά είναι της «επίσημης» ανεργίας).

***12.** Προσέξτε λίγο γιατί «ως ένα βαθμό»: όπως πολύ εύστοχα αναφέρεται στη μπροσούρα «Ωραίο μου πλυντήριο», δεν πρέπει να σκεφτούμε πως η ανεργία δημιουργεί de facto ανασφάλεια/φόβο/πειθάρχηση και έτσι αποσυλλογικοποίηση και έλλειψη αγώνα. Αυτό ισχύει αλλά αφού πρώτα το εργατικό υποκείμενο έχει ήδη αποσυλλογικοποιηθεί ως ένα βαθμό και ο φόβος για την ανεργία έχει εγκαθιδρυθεί μέσα του. Ο φόβος και η ανασφάλεια προϋποθέτει ότι το υποκείμενο νιώθει ήδη αδύναμο, προϋποθέτει ότι η αποσυλλογικοποίηση/αποσύνθεση έχει ήδη λάβει χώρα ως ένα βαθμό. Αν υπήρχε πολύ δυνατή συλλογικοποίηση, αν οι εργαζόμενοι ένιωθαν δυνατοί, δεν θα φοβόντουσαν την ανεργία που αυξανόταν, θα ένιωθαν δυνατοί να παλέψουν ενάντια σε κάθε απόλυση (όπως γίνονταν συχνά το '74-81). Πρέπει λοιπόν τους λόγους της αποσυλλογικοποίησης, ειδικά του εργατικού δυναμικού του ιδιωτικού τομέα, να τους αναζητήσουμε και αλλού.

***13.** Ενδεικτικά, οι απασχολούμενοι είναι 3.632.000 το 1991 και ανεβαίνουν σταθερά και συνεχώς για να φτάσουν το 2005 τους 4.381.000.

το μαζικό, δευτερογενή (που έμεινε σχετικά σταθερός σε ποσότητα). Αυτός που συρρικνώνεται έντονα είναι ο πρωτογενής (το ρεύμα είναι περισσότερο από τον πρωτογενή στο τριτογενή παρά από το δευτερογενή στο τριτογενή). Με άλλα λόγια, πολλοί νέοι του χωριού παρατούν τη γεωργία (που συστηματικά υποτιμείται από το κράτος) και τις όποιες θέσεις τις καταλαμβάνουν οι νεοεισερχόμενοι μετανάστες...

γ) Η σύνθεση της εργατικής τάξης σε πρόσωπα –πέρα από την είσοδο νέων και γυναικών- αρχίζει να αλλάζει έντονα και με τη μεγάλη είσοδο των μεταναστών. Οι μετανάστες γίνονται το πιο υποτιμημένο εργατικό δυναμικό που έσωσε και σώζει κυριολεκτικά τη μικρομεσαία αγροτιά και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις της πόλης από την αναδιάρθρωση. Την ίδια στιγμή, ο ντόπιος «υπερπληθυσμός» (αγροτικοί πληθυσμοί, νέοι, γυναίκες, απολυμένοι) αρνείται τις πολύ υποτιμημένες εργασίες (που τις στελεχώνουν οι μετανάστες) και προτιμά/ξεκινά την εργασιακή περιπλάνηση στα μονοπάτια της ανεργίας, της προσωρινής δουλειάς του τριτογενή κυρίως τομέα, της «μαύρης» εργασίας κτλ. με απώτερο στόχο την εύρεση κάποιας καλοπληρωμένης, «καταξιωμένης» δουλειάς (μη-υποτιμημένης).

Όλα αυτά αλλάζουν το εργατικό δυναμικό του ιδιωτικού τομέα, τη σύνθεση του, και συντελούν στην καθήλωση του ειδικά μετά το '93. Αυτοί είναι κάποιοι παράγοντες:

Η αυξημένη ζήτηση για εργασία (η ανεργία, δηλαδή, και το κλίμα ανασφάλειας που δημιουργεί - όχι η de facto αποσυλλογικοποίηση), η ανάπτυξη τριτογενών απασχολήσεων (πολλές από τις οποίες είναι και νεοεμφανιζόμενα επαγγέλματα όπου δεν υπάρχει εμπειρία αγώνα), η είσοδος νέων προσώπων (μεταναστών, νέων, γυναικών) και η ταυτόχρονη θετική (αυτό)αξιολόγηση των ντόπιων μισθωτών σε σχέση με τους «ξένους» (διαίρεση), αφού οι τελευταίοι στελεχώνουν τις πιο υποτιμημένες θέσεις της μισθωτής εργασίας, η δυναμικά επανεμφανιζόμενη άτυπη απασχόληση, κυρίως, η «μαύρη» εργασία[14]) λόγω του υπερπληθυσμού που ζητά εργασία.

***14.** Η νόμιμη προσωρινή και μερική απασχόληση δείχνει αυξομειώσεις μέσα στο '90. Πως όμως συντηρείται ένας υπερπληθυσμός που ζητά δουλειά; Πως οι μισοί σχεδόν άνεργοι γίνεται να είναι μακροχρόνιοι (πάνω από χρόνο) όταν το επίδομα είναι της πείνας και διαρκεί για λίγο διάστημα; Πέρα από το υποστηρικτικό δίκτυο της οικογένειας είναι σίγουρο ότι έχουμε πολύ «μαύρη» εργασία.

Για να ανακεφαλαιώσουμε για το πρώτο μισό του '90, λέμε ότι οι αντιδράσεις στο «κρύο ντους» της ΝΔ ήταν σημαντικές αλλά δεν σταμάτησαν την αναδιάρθρωση στον ιδιωτικό τομέα παρά εκφράστηκαν κύρια στον ευρύτερο δημόσιο τομέα και στην εκπαίδευση. Μέσα στα Πανεπιστήμια, με το μερικό μπλοκάρισμα της αναδιάρθρωσης (μη εφαρμογή του νομικού πλαισίου Σουφλιά), τα πράγματα «μουδιάζουν»: εννοούμε πως μέχρι και το '95 δεν γίνονται ραγδαίες αλλαγές από τη μεριά του Κράτους αλλά ταυτόχρονα οι αντιστάσεις και ο ριζοσπαστισμός μειώνονται. Αυτό είναι ενδεικτικό π.χ. στην αποδυνάμωση των ριζοσπαστικών σχημάτων, και έχει να κάνει και με το νέο κόσμο που καταφθάνει στο Πανεπιστήμιο: ένας νέος κόσμος που έχει αντιληφθεί ότι «η αγορά εργασίας στενεύει» και «μάλλον πρέπει να δω πιο ατομικά το μέλλον μου» (και έτσι και το παρόν στο Πανεπιστήμιο).

Αρχίζει σταδιακά, λοιπόν, το φαινόμενο «εξατομίκευσης» των φοιτητών. Κάτι που προωθείται και από τις συντηρητικές παρατάξεις με οργανωμένο τρόπο. Το lifestyle εισβάλει στις ζωές του φοιτητόκοσμου και τα όνειρα της καριέρας ενώνουν ένα κομμάτι των φοιτητών με τα συμφέροντα των καθηγητών που έχουν υπό την εποπτεία τους ερευνητικά προγράμματα. Και αυτό ενισχύει και άλλο την κούρσα των «ατομισμών»...

Θα πρέπει, όμως, να πούμε ότι αν και οι συλλογικές διεκδικήσεις αποδυναμώνονται στα μέσα της δεκαετίας του '90 μέσα στα Πανεπιστήμια, δεν εξαλείφονται. Σε αυτό συνεισφέρει και ο νυν πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ, Γ.Παπανδρέου, που το '95 θα προωθήσει ένα νομοσχέδιο με βασική επιδίωξη την εισαγωγή των πιστωτικών μονάδων στο Πανεπιστήμιο και έτσι την ευέλικτη, δια βίου κατάρτιση (το νομοσχέδιο θα περιλαμβάνει φυσικά και άλλα μέτρα όπως π.χ. την «αναδιανομή» των συγγραμμάτων). Μια μερίδα φοιτητών θα κινητοποιηθεί και θα μπλοκάρει τις αλλαγές. Μέσα από αυτή την κινηματική διαδικασία, τα συλλογικά μορφώματα και οι ανατρεπτικές ιδέες και πρακτικές θα διατηρηθούν έστω και με φθορά, θα διατηρηθεί, δηλαδή, μια «μαγιά αντίστασης» μέσα στα Ιδρύματα...

Το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '90:

Σφοδρές αλλαγές στον ιδιωτικό τομέα, «μερικά» μπλοκαρίσματα σε τομείς του δημοσίου τομέα και στην εκπαίδευση. Στο Πανεπιστήμιο ξεκινά η «αθόρυβη επιχειρηματικοποίηση».

Η εκλογή του Σημίτη ('96) είναι πολύ σημαντική για το κεφάλαιο. Η επιλογή του «εκσυγχρονισμού» δίνει στο κεφάλαιο τη σιγουριά του ελέγχου του επίσημου συνδικαλισμού (ο οποίος το '90-'93 στάθηκε και κάπως αντιπολιτευτικά στο εγχείρημα της αναδιάρθρωσης) και συνιστά ένα «πέρασμα από την κοινωνική συναίνεση (του '93-'96) στην ωμή κοινωνική καταστολή». Δεν είναι τυχαίο ότι από το '96 και μετά σταθεροποιείται η ανοδική κερδοφορία του κεφαλαίου και γίνονται επενδύσεις[15], υπάρχει σιγουριά για το καθεστώς και τις επιχειρηματικές συνθήκες.

Στο δεύτερο μισό του '90, οι αντιστάσεις που εκδηλώνονται προέρχονται πάλι από τον ευρύτερο δημόσιο τομέα (δάσκαλοι '97, καθηγητές '97-'98, Ιονική –εξαίρεση οι αγροτικές κινητοποιήσεις) όπου λειτουργεί η συνδικαλιστική ελευθερία, όπου οι εργαζόμενοι έχουν πιο καλές υλικές συνθήκες ζωής, όπου υπάρχουν περισσότεροι μαζικοί χώροι και εντονότερη κληρονομιά αγώνων. Οι αγώνες είναι συνήθως αμυντικοί αλλά δεν επιτρέπουν εύκολα στο κράτος να αλλάξει το καθεστώς εργασίας (μέχρι και σήμερα αυτή η παρακαταθήκη αμυντικών αγώνων λειτουργεί π.χ. οι δάσκαλοι, και ενώ έχει περάσει ο νόμος για την αξιολόγηση τους χρόνια τώρα, τον ακυρώνουν στην πράξη).

Στον ιδιωτικό τομέα η ελλιπής ταξική ανασύνθεση την περίοδο '90-'93 (που θα έβαζε φρένο και στις απολύσεις, εντατικοποίηση της εργασίας κτλ) ήταν κομβική. Μετά το '93, η συνεχιζόμενη αποψίλωση των μισθών[16], ο καλοεδραιωμένος πια φόβος για τη σταθερά αυξη-

---

15.** Δες Η.Ιωακείμογλου-Γ.Μηλιός, ***«Συσσώρευση και κερδοφορία του κεφαλαίου στην Ελλάδα, 1964-2004», Θέσεις, 91, 2005, 33-60. Το κείμενο υπάρχει στο www.theseis.com

***16.** Το 95-98 είχαμε μια πραγματική αύξηση των μισθών που όμως δεν μπορεί να ισοσκελίσει το βαθμό υποτίμησης τους από το '83 ήδη και μετά. Επιπλέ-

μένη ανεργία, ο τριτογενοποιημένος τρόπος παραγωγής[17], η είσοδος νέων εργατών με νέα εργασιακά καθεστώτα, η πλήρης αποστροφή των εργαζομένων όχι μόνο στον επίσημο συνδικαλισμό (λέξη που θυμίζει τη γραφειοκρατική ΓΣΕΕ που βγάζει...βουλευτές) αλλά και στον αγώνα γενικά, η ιστορική χρεοκοπία των αριστερών πολιτικών στρατηγικών/οραμάτων και, κυρίως, μια σειρά πραγματικών αλλά μικρών, απομονωμένων και αναποτελεσματικών αγώνων, όλα τα παραπάνω και άλλα, τον οδηγούν τον ιδιωτικό τομέα στον «αφοπλισμό»: στην έλλειψη οργανωτικών απαντήσεων και ανάπτυξης αγώνων.

ον η αύξηση των μισθών κάνει διαφορά περισσότερο στους «μόνιμους-σταθερούς», αυτούς που έχουν ρυθμισμένο εργασιακό καθεστώς. Όπως αναφέρθηκε όμως έχουμε την εκ νέου ανάπτυξη ήδη από τις αρχές του '90 ενός ντόπιου υπερπληθυσμού (γυναίκες, νέοι, άνεργοι) που δεν δουλεύει ρυθμισμένα και δεν μπορεί να καρπωθεί κάτι ιδιαίτερο από την αύξηση των μισθών.

***17.** Όσον αφορά την «τριτογενοποίηση» μέσα στο '90 και ως σήμερα, βλέπουμε τα εξής: από το '93 ως το '05 το εργατικό δυναμικό έχει αυξηθεί κατά 736.000 ανθρώπους. Οι απασχολούμενοι αυξήθηκαν κατά 666.000 και οι άνεργοι, αναλογικά με τους απασχολούμενους, κατά 70.000. Ο ελληνικός καπιταλισμός ενώ «έχασε» 245.000 θέσεις στον πρωτογενή τομέα (που μάλλον πολλές δεν χάθηκαν αλλά καλύφθηκαν από τη «μαύρη» εργασία των μεταναστών), «κέρδισε» 82.000 στο δευτερογενή (λόγω της μεγάλης αύξησης στις κατασκευές - 106.000) και 827.000 στον τριτογενή (όπου στην ουσία δημιούργησε περίπου 854.000 θέσεις)! Αποτέλεσμα, να έχει φτιάξει πλεόνασμα 666.000 θέσεις εργασίας μέσα σε αυτά τα 12 χρόνια, αύξηση κατά 18% των απασχολούμενων. Όμως το ποσοστό ανεργίας παραμένει σταθερά υψηλό. Όπως μαρτυρεί και η ΕΣΥΕ, κάθε φορά που αυξάνεται η προσφορά εργασίας έχουμε και ανάλογη αύξηση της ζήτησης εργασίας κάτι που μαρτυρά την ύπαρξη πολλών άεργων. Οι δεξαμενές του υπερπληθυσμού λοιπόν καλά κρατούν μέσα στο '90 και μέχρι σήμερα και η ανεργία δεν μειώνεται.

Από τις 936.000 θέσεις εργασίας τώρα που δημιουργήθηκαν από το 1993 ως το 2005, οι περισσότερες ήταν στον τριτογενή τομέα:

130.000 στο λιανικό εμπόριο (αύξηση κατά 34% από το 1993 ως το 2005),
126.000 (αυξηση 50%) στις «άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες»
111.000 στην εκπαίδευση (αύξηση 55%),
100.000 στα ξενοδοχεία-εστιατόρια (50%),
76.000 στη δημόσια διοίκηση-άμυνα-υπο/κή κοινωνική ασφάλιση (28%)
65.000 στην υγεία και την κοινωνική μέριμνα (42%),
43.000 στο οικιακό προσωπικό (τριπλασιάστηκε),
18.000 η πληροφορική (μικρός απόλυτος αριθμός αλλά ενδεικτικά έχουμε τετραπλασιασμό των εργαζομένων!).

Τότε η αναδιάρθρωση, λόγω της αδυναμίας ανάπτυξης οξυμμένης ταξικής πάλης[18], είναι σφοδρή. Παρατηρούμε τα εξής γεγονότα: αύξηση του χρόνου εργασίας από τις επιχειρήσεις (το συνηθέστερο) ή εισαγωγή «μαύρης»/ ανασφάλιστης εργασίας και πιο σπάνια εισαγωγή ελαστικής (νόμιμης) εργασίας[19], εντατικοποίηση των ρυθμών παραγωγής, καθηλωμένοι μισθοί που μειώνονται πραγματικά με τον καιρό, απαγόρευση στην ουσία της συνδικαλιστικής ελευθερίας, αφού κάθε συνεύρεση και διεκδίκηση ισοδυναμεί με απόλυση, απόλυτο εργοδοτικό διευθυντικό δικαίωμα σε κάθε πτυχή της εργασίας.

Στο χώρο του Πανεπιστημίου τώρα, έχουμε τις εξής κινήσεις στο δεύτερο μισό του '90:

α) η κουλτούρα της «εξατομίκευσης», με φόντο το ιδιαίτερα άσχημο περιβάλλον που δημιουργείται στην αγορά εργασίας και ιδιαίτερα τις συνθήκες δουλειάς στον ιδιωτικό τομέα, αναπτύσσεται περαιτέρω

β) παράλληλα αρχίζει η «μεγάλη, βουβή αλλαγή»: ενώ το Κράτος μειώνει σταθερά τη χρηματοδότηση, έρχονται κονδύλια από ιδιωτικές επιχειρήσεις και την ΕΕ. Καθηγητές-αρπαχτικά δράττονται της ευκαιρίας και ξεκινά η «επιχειρηματικοποίηση» μερών του Πανεπιστημίου,

---

***18.** Αντιγράφουμε από τη μπροσούρα «Ωραίο μου πλυντήριο»: *«το 1996 συνέβησαν 30 απεργίες στις οποίες συμμετείχαν 120.251 εργαζόμενοι, το 1997 36 απεργίες με 233.670 εργαζομένους, το 1998 38 απεργίες με 216.800 εργαζομένους και το πρώτο εξάμηνο του 1999 15 απεργίες με 114.550 εργαζομένους, σε αντίθεση με το 1990 οπότε συνέβησαν 265 απεργίες με συμμετοχή 2.013.390 εργαζομένων και το 1991 με 224 απεργίες και συμμετοχή 607.870 εργαζομένων.»*

***19.** Εδώ είναι και η διαφορά με τη δεκαετία του '80. Τότε η άτυπη εργασία δεν εξαλείφθηκε αλλά ρυθμίστηκε κάπως και λόγω του καλού σχετικά εργατικού μισθού και των κοινωνικών δαπανών δεν υπάρχει μαζική είσοδο στην εργασία. Όμως από τα τέλη του '80 η μεγάλη είσοδος γυναικών και νέων αναζωογονεί πάλι την άτυπη, φτηνή εργασία. Η κομβική διαφορά του '90 είναι λοιπόν το ότι δημιουργείται ο αναγκαίος υπερπληθυσμός που ασκεί πίεση α) για την επανεμφάνιση της μαζικής «μαύρης εργασίας» και β) για τη θεσμοθέτηση και ανάπτυξη για πρώτη φορά από το κράτος της ελαστικής/ προσωρινής εργασίας. Η θεσμοθέτηση της προσωρινής και μερικής εργασίας στην Ελλάδα είναι κάτι νέο και γίνεται με φόντο την ύπαρξη του υπερπληθυσμού που ζητά εργασία για να επιβιώσει. Για ένα χρονικό της θεσμοθέτησης της ευελιξίας δες «Ανατροπές στο χρόνο εργασίας», Λ.Κρέτσος, Ενημέρωση ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, τεύχος 130, Ιούλιος-Αύγουστος 2006. Στην ιστοσελίδα www.inegsee.gr μπορείτε να βρείτε όλα τα τεύχη της Ενημέρωσης.

κυρίως αυτών που έχουν να κάνουν με την έρευνα και τα προγράμματα ειδίκευσης, αυτών που δίνουν ένα πλεονέκτημα μετά, στην αγορά εργασίας. Η όλη αυτή κίνηση δικαιολογείται από μεγάλη μερίδα φοιτητών ως «αναγκαστική», για να ανταποκριθεί το Πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας και στην επαγγελματική τους αποκατάσταση.
γ) Πολλοί διδάσκοντες κινούνται στην κατεύθυνση της χρηματοδότησης από οποιαδήποτε πηγή γιατί πρέπει να παράγουν έργο, πρέπει να αντιμετωπίσουν το επισφαλές καθεστώς εργασίας τους. Καθότι μπαίνουν και οι ίδιοι με νέα, επισφαλή εργασιακά καθεστώτα (συμβάσεις, ωρομισθία κτλ), οποιαδήποτε εξέλιξη/εξασφάλιση τους έχει να κάνει με το παραγόμενο έργο τους. Το έργο όμως απαιτεί την εξασφάλιση χρημάτων (με οποιοδήποτε τρόπο).

Το 97-98 θα ξεσπάσουν νέες αντιστάσεις στα Πανεπιστήμια, σαφώς σε συσχέτιση με τον αγώνα των άλλων κομματιών της εκπαίδευσης. Για την ακρίβεια εκείνη την περίοδο προωθούνται οι νόμοι 2525 και 2640 («μεταρρύθμιση Αρσένη») που θα επιφέρουν αναταραχή όχι μόνο στα Λύκεια αλλά και στα αμφιθέατρα. Αυτό που ήθελε να κάνει η «μεταρρύθμιση Αρσένη» ήταν:
α) να ελέγξει την εισροή στα ΑΕΙ και ΤΕΙ (κόβοντας μεγάλους αριθμούς μαθητών από την προοπτική του Πανεπιστημίου αλλά και συνάμα κατευθύνοντας τα στην τεχνικό-επαγγελματική εκπαίδευση) και
β) να κάνει καλύτερη κατανομή των εισακτέων στα Πανεπιστήμια προς κατευθύνσεις που αντιστοιχούν στις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Έτσι εισάγει δύο διαδικασίες κατανομής: α) Διαχωρίζει από νωρίς όσους θα πάνε Πανεπιστήμιο από αυτούς που θα ακολουθήσουν την τεχνική εκπαίδευση (ΤΕΕ) και β) Αυτούς που θα κάνουν μεταπτυχιακά ή θα πάρουν απλά πτυχίο. Η «μεταρρύθμιση Αρσένη» δεν είχε τόσο σκοπό το να «κόψει» το μικροαστικό όνειρο της ελληνικής οικογένειας για κοινωνική ανέλιξη του παιδιού μέσω της μόρφωσης, αλλά να «εξορθολογίσει» τις ροές προς την αγορά εργασίας, αφενός με το να στέλνει μια μεγάλη μάζα παιδιών στα τεχνικά επαγγέλματα και μια άλλη στα Πανεπιστήμια, σε τμήματα και προγράμματα που αντιστοιχούσαν περισσότερο με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Ήταν δηλαδή μια κίνηση διαχείρισης του ζητήματος της, σταθερά υψηλής, ανεργίας.
Κινηματικά, ο πρόωρος διαχωρισμός των νέων που θα πάνε για τεχνι-

κή εκπαίδευση και όσων πρόκειται να προσπαθήσουν να μπουν στο πανεπιστήμιο αποτέλεσε σημείο καμπής στο μετέπειτα μπλοκάρισμα του σχολείου ως τόπου αγώνα. Μιλώντας εκ του αποτελέσματος, θα λέγαμε ότι, πριν το νόμο Αρσένη, η ώσμωση «απείθαρχων» μαθητών που δεν επένδυαν προσδοκίες μελλοντικής αποκατάστασης στο λύκειο, με μαθητές που είχαν το «φαντασιακό της γνώσης», της μόρφωσης, της εξέλιξης (και ίσως και μεγαλύτερη πολιτικοποίηση), παρήγαγε τελικά την μαθητική άρνηση, την εξεγερσιακότητα, την επανανοηματοδότηση του σχολείου μέσα από τις καταλήψεις. Ο νόμος χτύπησε, λοιπόν, στη «ρίζα του κακού», επέβαλε διαιρέσεις που ενίσχυσαν τους ήδη υπάρχοντες διαχωρισμούς.
Το '98 καταργείται, ακόμα, η επετηρίδα. Είναι μια κίνηση «ματ» για την υποβάθμιση των πτυχίων αυτών των σχολών που είχαν ως μόνη εξασφάλιση την αργοπορημένη αλλά σίγουρη πρόσληψη στο δημόσιο. Η κατάργηση της επετηρίδας άνοιξε ,έτσι, ένα δρόμο προς την δια βίου κατάρτιση, τη συνεχή «αναβάθμιση» της μόρφωσης στο όνομα του ανταγωνισμού, αλλά και τη θεμελίωση πια της «επισφαλούς» εργασίας στον τομέα της ιδιωτικής εκπαίδευσης αφού συσσωρεύεται άφθονος κόσμος, έτοιμος να δουλέψει σε όποιες εργασιακές συνθήκες. Παρά τις δυναμικές εκπαιδευτικές κινητοποιήσεις (ειδικά το κίνημα των αδιορίστων εκπαιδευτικών ενάντια στον ΑΣΕΠ, με τις συγκρούσεις έξω από τα εξεταστικά κέντρα τον Ιούνη του '98), οι δύο ρυθμίσεις θα περάσουν με ελάχιστες αλλαγές. Η πρώτη, όμως, ρύθμιση («μεταρρύθμιση Αρσένη») θα πιεστεί από φανερές ή μη αντιστάσεις και η σκληρή επιλεκτική διαδικασία θα «χαλαρώσει» κάπως (π.χ. οι απόφοιτοι των ΤΕΕ απέκτησαν δικαίωμα εισαγωγής στα ΤΕΙ και μεγάλο πλήθος φοιτητών μπαίνει στο Πανεπιστήμιο τα επόμενα χρόνια). Όλες αυτές οι αντιστάσεις θα εγγραφούν στο νήμα αγώνων των φοιτητών αν και δεν θα σταματήσουν την «αθόρυβη επιχειρηματικοποίηση» που λαμβάνει χώρα με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στα Πανεπιστήμια.

Η είσοδος του 21ου αιώνα:

Συνεχίζεται η ύφεση των εργατικών αγώνων
Εδραιώνεται το τοπίο της «άγριας» αγοράς εργασίας
Συνεχίζουν οι «αθόρυβες» αλλαγές στο Πανεπιστήμιο με μικρά ξεσπάσματα διαφωνίας

Στο ξεκίνημα της νέας χιλιετίας η ύφεση των εργατικών αγώνων θα συνεχιστεί. Αν και θα έρθει μια σημαντική αντίσταση, η προσωρινή αναστολή των σχεδίων των αφεντικών για τη ριζική αναδιάρθρωση του ασφαλιστικού, το 2001 , θα χαρακτηριστεί κυρίως από μικρούς αγώνες που αναπτύσσονται και πάλι γύρω από τον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Είναι λογικό, αφού τα αφεντικά τον βάζουν ξεκάθαρα στο στόχαστρο: είναι καιρός να προχωρήσει η αναδιάρθρωση, σε ΔΕΚΟ, ΟΤΑ, εκπαίδευση, υγεία. Στον ιδιωτικό τομέα θέλουν να εδραιωθούν θεσμικά αλλαγές που έχουν ήδη επέλθει ως ένα βαθμό στους χώρους δουλειάς (όπως η κατάργηση του 8ωρου, το καλοκαίρι του 2005, η επίσημη μη-τήρηση συλλογικών κλαδικών συμβάσεων –περίπτωση Τραπεζών κ.α.).

Στην αγορά εργασίας παγιώνεται, λοιπόν, το εξής τοπίο (παραθέτουμε επεξεργασμένα στοιχεία μέχρι το 2005, μια χρονιά πριν ξεσπάσει το κίνημα του Μαϊου-Ιουνίου):

α) Αυξημένη ανεργία. Συνολικά έχουμε 470.000 εγγεγραμμένους ανέργους όλων των ηλικιών με γενικό ποσοστό μεγαλύτερο του 16% (πολλοί φυσικά από αυτούς δουλεύουν «μαύρα», αλλιώς δεν εξηγείται το πώς επιβιώνουν). Στους νέους (ως 29 ετών) το ποσοστό είναι μεγαλύτερο του 22%. Για τις γυναίκες είναι πάνω του 20% και πιο συγκεκριμένα για τις νέες γυναίκες είναι πάνω από 30%!

***20.** Βέβαια, αν και το σχέδιο της ριζικής αναδιάρθρωσης απετράπηκε και είναι κάτι που το κίνημα θα αντιμετωπίσει στο άμεσο μέλλον, προωθήθηκε το «μίνι-ασφαλιστικό Ρέππα» που είναι σαφώς εις βάρος των εργαζομένων.

***21.** Τα ποσοστά ανεργίας είναι τα επίσημα της ΕΣΥΕ επί του συνόλου ανέργων και μισθωτών, αφού στην ουσία τους μισθωτούς πιέζουν όσοι αναζητούν δουλειά στον ΟΑΕΔ.

β) Μεγάλη Δεξαμενή Αέργων: 600.000 περίπου άνθρωποι ηλικίας 15-50 χρονών είναι σήμερα άεργοι, δηλαδή δεν καταγράφονται ούτε ως άνεργοι, ούτε ως εργαζόμενοι ή συνταξιούχοι, ούτε ως μαθητές, σπουδαστές φοιτητές. Κάποιοι από αυτούς είναι είτε «μαύροι» εργαζόμενοι είτε μη εγγεγραμμένοι άνεργοι. Το φαινόμενο είναι ιδιαίτερα έντονο στην επαρχία.

γ) Άφθονη «Μαύρη» Εργασία που εύκολα τη συμπεραίνουμε αν σκεφτούμε το πώς ζούνε τόσοι άνεργοι και άεργοι, περισσότερο από 1 εκ. κόσμος. Όσον αφορά τη «μαύρη» εργασία, τα πορίσματα του ΙΚΑ «εκτιμούν την ανασφάλιστη εργασία σε επίπεδα της τάξεως του 25%» («Ανατροπές στο χρόνο εργασίας», Λ.Κρέτσος, Ενημέρωση ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, τεύχος 130, Ιούλιος-Αύγουστός 2006). Ανάλογα, η ΠΟΠΟΚΠ (Πανελλήνια Ομοσπονδία Προσωπικού Οργανισμών Κοινωνικής Πολιτικής) αναφέρει και αυτή το 25% για το ΙΚΑ, και μιλά συνολικά για 1 εκ. ανασφάλιστους εργαζόμενους[22] ! Σε έρευνα για τους μετανάστες στην Αττική (του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ), το 20,62% των μεταναστών δήλωσαν ανασφάλιστοι.

δ) Ζώνη επισφαλούς εργασίας, κυρίως για τους νέους και ιδιαίτερα για τις γυναίκες: 500.000 περίπου άνθρωποι δουλεύουν είτε με μερική απασχόληση (part-time) είτε με προσωρινό τρόπο (συμβάσεις έργου ή ορισμένου χρόνου, εποχιακή δουλειά, πρόγραμμα STAGE κτλ). Για τους νέους μισθωτούς (15-29) η επισφαλής εργασίας ξεπερνά το 25%. Για τις νέες γυναίκες ξεπερνά το 30% (για τις μισθωτές γυναίκες γενικά ξεπερνά το 20%). Ένας νέος έχει τριπλάσιες πιθανότητες να βρει μια προσωρινή δουλειά απ' ότι μια σταθερή. Είναι στην ουσία φαινόμενο που εμφανίζεται έντονα μέχρι την ηλικία των 30 αλλά έχει όλες τις προϋποθέσεις να «επεκταθεί», ειδικά σαν μέτρο αντιμετώπισης της ανεργίας (αυτό φάνηκε το 2006 όπου η επίσημη ανεργία στο σύνολο των εργαζομένων μειώθηκε σημαντικά –κάτι που «πανηγύρισε η κυβέρνηση»- αλλά μεγάλο μερίδιο των δουλειών που αναπτύχθηκαν ήταν τελικά εποχιακής, προσωρινής ή μερικής απασχό-

---

***22.** Άρθρο στον Αγγελιοφόρο, 16/12/2006, σελ.16-17. Τα αίτια του ότι δεν ασφαλίζονται οι εργαζόμενοι είναι κατά τη ΠΟΠΟΚΠ: α) Η χαλάρωση και αδρανοποίηση των ελεγκτικών μηχανισμών του Κράτους β) Η αυξανόμενη στρέβλωση του συστήματος ασφάλισης και η μη-αναλογική προσέγγιση εισφορών-συντάξεων (για πολλούς εργαζόμενους δεν έχει κανένα πρακτικό αποτέλεσμα η ασφάλιση πέρα από ένα ελάχιστο επίπεδο ημερών και αποδοχών) γ) Οι πιέσεις που δέχεται το εισόδημα των εργαζομένων και των συνταξιούχων.

λησης-Δες Ετήσια Έκθεση του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ για την Ελληνική Οικονομία και την Απασχόληση-2006).

ε) Υπερεργασία. 1 στις 3 μισθωτές εργασίες στον ιδιωτικό τομέα περιλαμβάνουν υπερωριακή απασχόληση (πάνω από 40 ώρες την εβδομάδα). Οι αμοιβές στον ιδιωτικό τομέα είναι γενικά καθηλωμένες, οι ρυθμοί εντατικοποιημένοι, οι ελευθερίες...μηδαμινές.

ζ) Ο Δημόσιος τομέας προσφέρει (ακόμα) καλύτερες εργασιακές συνθήκες. Παρολαυτά οι πιθανότητες να δουλέψει κάποιος σε αυτόν είναι μικρές π.χ. στον πρόσφατο διαγωνισμό του ΑΣΕΠ για τους εκπαιδευτικούς το 2007 οι μέσες πιθανότητες πρόσληψης είναι 1 προς 10,5! Προσλήψεις γίνονται κυρίως στα Σώματα Ασφαλείας και σε χρονικές περιόδους πριν τις...εκλογές...

Όσον αφορά τα Πανεπιστήμια τώρα, η «αθόρυβη» επιχειρηματικοποίηση-ιδιωτικοποίηση προχωρά. Συνεχίζεται, καταρχήν, η διεύρυνση των άτυπων εργασιακών σχέσεων στους μισθωτούς, είτε είναι καθηγητές είτε καθαριστές στις λέσχες σίτισης. Ιδιαίτερα στο πεδίο της έρευνας παγιώνονται οι άτυπες μορφές απασχόλησης για τους μισθωτούς και επεκτείνονται οι μορφές απλήρωτης, «μαύρης» εργασίας από φοιτητές που προσδοκούν να κατοχυρώσουν περισσότερα επαγγελματικά «εφόδια» (προϋπηρεσία, συστατικές επιστολές, δημοσιεύσεις επιστημονικού έργου κ.α.) ώστε να έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες επαγγελματικής αποκατάστασης. Επιπλέον παρατηρούμε διεύρυνση των προγραμμάτων-εργαστηρίων-ερευνών που χορηγούνται από μη-Κρατικές πηγές. Οι θετικές και οικονομικές επιστήμες χρηματοδοτούνται όλο και περισσότερο από ιδιώτες-επιχειρήσεις αλλά και ευρωπαϊκά προγράμματα, οι κοινωνικές-ανθρωπιστικές αναζητούν Ευρωπαϊκούς πόρους. Αυξάνουν, ακόμα, τα εργαστήρια-εξειδικεύσεις και έτσι εντείνεται η κατάτμηση των βασικών σπουδών, και δη των ίδιων των φοιτητών που αντιστοιχούν σε διαφορετικές επαγγελματικές προοπτικές. Ο ανταγωνισμός των φοιτητών για βαθμούς και εργαστήρια-εξειδικεύσεις εντείνεται, η δουλειά τους σταδιακά εντατικοποιείται και φυσικά μεγαλώνει το φαινόμενο της «εξατομίκευσης». Το ίδιο, όμως, συμβαίνει και στους Πανεπιστημιακούς: η επερχόμενη αξιολόγηση γίνεται νόμος και πιέζει για επαγγελματική εξέλιξη, πιέζει για να εντατικοποιηθεί η εργασία τους, να παράγουν περισσότερο και ποιοτικότερο έργο, να βρουν πόρους. Μέσα σε όλη αυτή την διαδικα-

σία έχουμε επιπλέον και τη σταδιακή παράδοση «φιλέτων» του Πανεπιστημίου σε ιδιώτες π.χ. οι λέσχες σίτισης.

Έτσι το Πανεπιστήμιο εντατικοποιείται, κατακερματίζεται και δίνει χώρο για την ανάπτυξη ανταγωνισμών: ανταγωνισμών μέσα στους φοιτητές πάνω στη βάση των σπουδών/μελλοντικών επαγγελματικών διεξόδων, και ανταγωνισμών στο διδακτικό προσωπικό πάνω στη βάση της χρηματοδότησης/επαγγελματικής εξέλιξης και εν τέλει κατοχύρωσης απέναντι στην επερχόμενη αξιολόγηση. Η προσπάθεια τελικά του Πανεπιστημίου για να βρει αντιστοίχηση σε μια όλο και πιο «άγρια» Αγορά Εργασίας μεταφέρει άγχος μέσα του, γίνεται άγχος ιδιαίτερα των φοιτητών. Παράλληλα, ο ρυθμός εισαγωγής νεανικού πληθυσμού στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση όλα αυτά τα χρόνια συνεχίζει να είναι μεγάλος[23] και έτσι να οδηγεί σε όξυνση του ανταγωνισμού μεταξύ των φοιτητών αφού βλέπουν ότι είναι «πολλοί» για «λίγες» επαγγελματικές διεξόδους. Αυτή η μεγάλη εισαγωγή φοιτητών συνεχίζεται διότι:

α) βοηθά το προσωρινό «καμουφλάρισμα» της ανεργίας (που παρολαυτά μένει σχετικά σταθερή λόγω της μεγάλης δεξαμενής άεργων)

β) αντιστοιχεί στην απορρόφηση Κοινοτικών πόρων για την ίδρυση νέων Πανεπιστημιακών τμημάτων. Τα νέα τμήματα στήνονται από το Κράτος σε επαρχιακές πόλεις, όπου με τη σταθερή υποχώρηση της γεωργίας και το μεγάλο αριθμών ανέργων-αέργων, απαιτείται η αναζωογόνηση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, η τόνωση του τοπικού εισοδήματος (με το χρήμα/κατανάλωση των φοιτητών)

***23.** Κατά την πενταετία 1997-2002 ο αριθμός των τμημάτων ΑΕΙ αυξήθηκε από 198 σε 237 και αυτός των ΤΕΙ από 195 σε 230! Ο φοιτητικός πληθυσμός υπερμεγεθύνθηκε από περίπου 169.000 σε 303.000, με τη μεγαλύτερη αύξηση να καταγράφεται στα ΤΕΙ. Ο αριθμός των μεταπτυχιακών φοιτητών υπερδιπλασιάστηκε φτάνοντας σε περίπου 26.000! Είχαμε δηλαδή μια έκρηξη εισαγωγής στα ΑΕΙ-ΤΕΙ. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός πως το ποσοστό συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση των ηλικιών μεταξύ 18 και 21 ετών από το 30% το 1997 ανήλθε σε 60% το 2004, διπλασιάστηκε! Γενικά από το '93 και μετά η παραγωγή απόφοιτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης αυξάνεται με ρυθμό 6,3% κατά μέσο όρο χρονιάς και έτσι το 2005, 1 στους 3 απασχολούμενους ήταν απόφοιτος ΑΕΙ-ΤΕΙ (ενώ το 1993 ήταν λιγότερο από 1στους 5)! Πηγές: Έρευνα της Icap για την Ιδιωτική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (2005) και «Το εκπαιδευτικό επίπεδο στους κλάδους της οικονομίας και οι μεταβολές του (1993-2005)». Γ.Κρητικίδης, Ενημέρωση ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, Τεύχος 129, Ιούνιος 2006.

γ) ανταποκρίνεται ως ένα βαθμό σε νέες ανάγκες των κλάδων παραγωγής του τριτογενή τομέα (π.χ. πληροφορική) που απαιτούν ένα νέο εύρος εξειδικεύσεων πχ. μηχανικούς δικτύων
δ) συναινεί στην κοινωνική απαίτηση για «σπουδές του παιδιού».

Όσον αφορά τους αγώνες τώρα, το 2001 έχουμε αντιδράσεις στα Πανεπιστήμια που στρέφονται ενάντια στην Διακήρυξη της Μπολόνια (η οποία υπογράφτηκε από το ελληνικό κράτος το 1999). Η Μπολόνια θέτει τις αρχές για την δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης που θα διασφαλίζει την διεθνή ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής ανώτατης εκπαίδευσης και την αποτελεσματική σύνδεση της ανώτατης εκπαίδευσης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας στην Ευρώπη. Το βασικό ζήτημα που τίθεται από την κυβέρνηση στο νομοσχέδιο εκείνη την περίοδο είναι αυτό της ανωτατοποίησης των ΤΕΙ. Άλλα θέματα συζήτησης που εμπεριέχονται στην συνθήκη της Μπολόνια είναι η διαμόρφωση του κύκλου σπουδών σε 3+2 έτη (3 για προπτυχιακό στο μοντέλο του Bachelor και 2 για master), την καθιέρωση ενός συστήματος αξιολόγησης των πανεπιστημίων, την ειδίκευση μέσα στο πτυχίο, την «επισημοποίηση» της δια βίου κατάρτισης.

Όσον αφορά στην ανωτατοποίηση των ΤΕΙ, οι πρυτανικές αρχές βάζουν ζήτημα μίας «αυθαίρετης ανωτατοποίησης χωρίς αξιολόγηση», ενώ η βασικότερη αιτία της αντίθεσής τους είναι ο περιορισμός των κονδυλίων για την έρευνα προς τα ΑΕΙ σαν συνέπεια των αυξημένων δικαιωμάτων των ΤΕΙ. Από την πλευρά των φοιτητών κάποιοι κινούνται με βάση την ανησυχία της διεκδίκησης θέσεων εργασίας που αντιστοιχούσαν μόνο σε πτυχιούχους ΑΕΙ, από τους αποφοίτους των ΤΕΙ. Οι φοιτητικές καταλήψεις διαφωνούν με τη λογική της αξιολόγησης Α.Ε.Ι. / Τ.Ε.Ι., η οποία απλώς «αναβαπτίζει» τα Τ.Ε.Ι. και ταξινομεί τα Α.Ε.Ι. σε πανεπιστήμια σε 1ης και 2ης κατηγορίας. Πολλοί υποστηρίζουν ένα σύστημα που θα οδηγεί σε ουσιαστική ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι. και στη δημιουργία μιας ουσιαστικής δημόσιας παιδείας για όλους. Λίγοι φοιτητές των ΤΕΙ δεν συμμετέχουν στις κινητοποιήσεις εκείνης της περιόδου. Το νομοσχέδιο για την ανωτατοποίηση ψηφίστηκε τελικά τον Μάιο του 2001.

Την άνοιξη του 2005 κατατίθεται και ψηφίζεται το νομοσχέδιο του ΔΟΑΤΑΠ το οποίο: 1) καταργεί το ΔΙΚΑΤΣΑ και θεσμοθετεί ένα νέο οργανισμό πιστοποίησης πτυχίων (ΟΑΤΑΠ). Επίσης μπαίνει η αναγνώριση κολεγίων και ΙΕΚ που συνεργάζονται με ξένα Πανεπιστήμια. ΑΕΙ

και ΤΕΙ εξομοιώνονται με οποιοδήποτε ίδρυμα και χαρακτηρίζονται πτυχία 4ετή ως bachelor 2) ιδρύονται μηχανισμοί δια βίου εκπαίδευσης εντός και εκτός των ΑΕΙ και ΤΕΙ, 3) θεσμοθετείται η αξιολόγηση των πανεπιστημίων με τα κριτήρια της αγοράς, η οποία μένει ανεφάρμοστη.

Η ρητορική των σχημάτων μέσα στο Παν/μιο για ΙΔΒΕ, αξιολόγηση κ.τ.λ θα διατηρήσουν μια ζύμωση στο σώμα των φοιτητών αλλά σε καμία περίπτωση δε μπορούν να εξηγήσουν το ξέσπασμα του επόμενου έτους...

Ο Μάης-Ιούνης του 2006: που πάτησε τελικά; Μερικά συμπεράσματα μας...

Στο συμβατικό λόγο των φοιτητικών παρατάξεων τον Μάιο-Ιούνιο ακούσαμε συχνά να λέγεται πως «οι φοιτητές παλεύουν για δημόσια και δωρεάν παιδεία», για «δωρεάν παροχές και αύξηση των δαπανών για την Παιδεία», ενάντια στην «εντατικοποίηση» των σπουδών τους, για «ενιαίο πτυχίο με όλα τα επαγγελματικά και εργασιακά δικαιώματα», για «μόνιμη και σταθερή δουλειά» κτλ. Τα παραπάνω ζητήματα, μάλιστα, φιγουράριζαν σε πλαίσια καταλήψεων και αφίσες. Καταρχήν, θα πρέπει να πούμε πως όλα αυτά τα ζητήματα εμπλέκονται στα κίνητρα των φοιτητών, δεν λέγονται τυχαία από τις παρατάξεις. Είναι άραγε όμως αυτά τα βαθύτερα ζητήματα που οδήγησαν στην έκρηξη του Μαϊου-Ιουνίου; Είναι αυτά τα ζητήματα που οδήγησαν τους φοιτητές να αντιπαρατεθούν με σφοδρότητα ενάντια στο νέο νόμο-πλαίσιο; Φτάνουν να εξηγήσουν το γιατί οι φοιτητές, που χρόνια ακούν τα συγκεκριμένα αιτήματα, βγήκαν στο δρόμο; Θα απαντήσουμε εξετάζοντας τα «συμβατικά» ζητήματα/αιτήματα ένα προς ένα και έχοντας κατά νου το ιστορικό πλαίσιο που θέσαμε.

Καταρχήν, όσον αφορά τη «Δημόσια και Δωρεάν Παιδεία». Όπως προσπαθήσαμε να δείξουμε, το Πανεπιστήμιο ήταν πάντα και δημόσιο και κρατικό και ιδιωτικό ταυτόχρονα (με διαφορετικό βαθμό σε κάθε ιστορική στιγμή). Ήταν και είναι Κρατικό στο βαθμό που το κράτος οργανώνει και χρηματοδοτεί τις σπουδές και προσπαθεί να ρυθμίσει το χώρο του Πανεπιστημίου και τη δραστηριότητα των υποκειμένων μέσα σε αυτό για δικά του οφέλη. Οφέλη που σχετίζονται με τη διαμόρφωση της κίνησης αυτών των υποκειμένων στην κοινωνία επιδιώκοντας έτσι την κοινωνική ειρήνη. Παράλληλα με αυτή τη συνθήκη υπάρχουν και τα οφέλη του κεφαλαίου ευρύτερα.

Ήταν, όμως, και είναι Δημόσιο αφού μέσα στο Πανεπιστήμιο υπάρχει η πάλη των «από κάτω», των αγωνιζόμενων, των κινημάτων, των νεολαίων, που ανάγκασε και αναγκάζει πολλές φορές το Κράτος να τροποποιήσει τα σχέδια του, να μην τα εφαρμόσει, να αναγκαστεί να υιοθετήσει επιταγές των αγωνιζόμενων π.χ. δωρεάν παροχές. Είναι

η έντονη κοινωνική πάλη που κάνει, τελικά, το Πανεπιστήμιο να λειτουργεί μοναδικά, με τη δική του λογική, με τη δική του κοινωνική οργάνωση, με τη δική του –μοναδική για τα σημερινά ελλαδικά δεδομένα- δημόσια σφαίρα. Με άλλα λόγια, ο οξυμμένος ανταγωνισμός από το '74 και έπειτα (παρά τα ανεβοσκαμπανεβάσματα του) είναι αυτός που κάνει για μας το Πανεπιστήμιο δημόσιο, ανοιχτό (κομβικό ρόλο σε αυτή τη δημόσια, ανοιχτή σφαίρα είναι η χρόνια προάσπιση του ασύλου).

Είναι, όμως, και Ιδιωτικό το Πανεπιστήμιο, ειδικά τα τελευταία 10 χρόνια. Είναι Ιδιωτικό από τη στιγμή που μέρη του Πανεπιστημίου χρηματοδοτούνται και ελέγχονται ως ένα βαθμό από ιδιωτικές επιχειρήσεις και αποκομίζουν οφέλη σε αυτές, από τη στιγμή που η εργασία πολλών μελών του προσωπικού (αλλά και φοιτητών π.χ. μεταπτυχιακών) έχει πάρει τελείως τη μορφή «της εργασίας στον ιδιωτικό τομέα», π.χ. είναι εντατικοποιημένη και σκληρά ρυθμισμένη-αξιολογημένη με πενιχρές αμοιβές (ακόμα και αν το Κράτος είναι ο εργοδότης). Τα τελευταία 8 χρόνια ('98 και μετά) έχουμε τη μείωση των μεγάλων αγώνων και της ριζοσπαστικότητας στο Πανεπιστήμιο και την σταδιακή «εξατομίκευση» των φοιτητών. Επιπλέον, έχουμε την παγίωση της Κρατικό-συντεχνιακής μορφής του Πανεπιστημίου, δηλαδή το Πανεπιστήμιο λειτουργεί ως ένας γραφειοκρατικός οργανισμός πνιγμένος στα προσωπικά βολέματα, τα κομματικά συμφέροντα, τις αδιαφανείς διαδικασίες κτλ. Παράλληλα με αυτή τη μορφή, αναπτύσσεται και η «Ιδιωτικοποιημένη», επιχειρηματική μορφή του, δηλαδή η μορφή ενός Πανεπιστημίου που χρηματοδοτείται και συνδιαλέγεται όλο και περισσότερο με εταιρίες, ένα Πανεπιστήμιο που οι εργαζόμενοι δουλεύουν με συνθήκες «ιδιωτικού τομέα», που καταργούνται όποιες δωρεάν παροχές π.χ. το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Αυτές οι δύο μορφές, η Κρατικό-συντεχνιακή και η «Ιδιωτικοποιημένη», περισσότερο αλληλεπιδρούν παρά αντιτίθενται μεταξύ τους. Με βάση αυτό δυσκολευόμαστε να κατανοήσουμε πως ξαφνικά «η υπεράσπιση του Δημόσιου χαρακτήρα» (που στο μυαλό των περισσοτέρων εξισώνεται με τον κρατικό-συντεχνιασμό) ήταν αυτή που εξώθησε κύρια τους φοιτητές στο να κινητοποιηθούν μαζικά.

Μια άλλη συνθήκη που θα μπορούσε να εξηγήσει αυτήν την κινητοποίηση θα μπορούσε να είναι η υπεράσπιση των όποιων δωρεάν παροχών έχουν μείνει στα Πανεπιστήμια π.χ. σίτιση. Παρόλα αυτά και

αυτή η ερμηνεία φαίνεται ανεπαρκής, φαίνεται να μη μπορεί να ερμηνεύσει το εύρος του ξεσπάσματος, αφού και η «άλωση του δωρεάν» έχει ήδη υπάρξει ως ένα βαθμό, και φαίνεται και απ' το ότι όλο και περισσότεροι φοιτητές εργάζονται για να ανταπεξέλθουν στα έξοδα σπουδών τους. Χωρίς να εννοούμε φυσικά το ότι να ζητήσεις δωρεάν παροχές δεν είναι μια καλή αφορμή για να αγωνιστείς.

Μήπως είναι λοιπόν η βαθύτερη αιτία του Μάη-Ιούνη η «εντατικοποίηση» μέσα στο Πανεπιστήμιο και η εντατικοποίηση που έρχεται με το νέο νόμο-πλαίσιο; Τα πράγματα ζόρισαν για τους φοιτητές τα τελευταία 10 χρόνια συνολικά. Υπάρχει μια «βιωμένη εντατικοποίηση». Σίγουρα, μεγάλη μερίδα των φοιτητών δεν έχει ακόμα εντατικοποιημένο έργο, αλλά γνωρίζει αυτή την πραγματικότητα από τα σχολικά χρόνια, ιδιαίτερα του Λυκείου. Το βίωμα, η αποστροφή και ο φόβος απέναντι σε μια περισσότερο εντατικοποιημένη φοιτητική ζωή εξηγεί σίγουρα μια σημαντική πτυχή του φοιτητικού ξεσπάσματος. Το φαντασιακό της φοιτητικής ιδιότητας, με όλα τα αντιφατικά στοιχεία που εμπεριέχει, βάλλεται καίρια με την επιβολή μιας πιο πειθαρχημένης-οργανωμένης φοιτητικής καθημερινότητας με βάση τις προσταγές της οικονομίας και της εκπαιδευτικής κανονικότητας.

Πάμε τώρα στα «εργασιακά και επαγγελματικά δικαιώματα» όσων σπουδάζουν. Το τοπίο στην αγορά εργασίας φαίνεται[24] «άγριο»

***24.** Λέμε «φαίνεται» γιατί στην πραγματικότητα δεν είναι όλοι οι απόφοιτοι σε τόση δύσκολη μοίρα όσο νομίζουν! Οι απόφοιτοι οικονομικών σπουδών, Πολυτεχνείων, παραϊατρικών επαγγελμάτων, πληροφορικής-τηλεπικοινωνιών κ.α., βρίσκουν αργά ή γρήγορα «μη-υποτιμημένη» δουλειά πάνω στο αντικείμενο των σπουδών τους. Πραγματικό πρόβλημα αντιμετωπίζουν οι απόφοιτοι καθηγητικών και ανθρωπιστικών σχολών, καθώς και κάποια παραδοσιακά επαγγέλματα όπως π.χ. η Ιατρική και η Νομική (Ελευθεροτυπία, 22/8/2005). Γενικά, και σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΣΥΕ, η ανεργία των πτυχιούχων Πανεπιστημίων είναι πάντα μικρότερη από αυτή των μη-πτυχιούχων.
Το τοπίο λοιπόν δεν είναι και τόσο «άγριο» για όλους τους αποφοίτους αλλά σημασία για μας εδώ έχει περισσότερο η εικόνα και το βίωμα, το συναίσθημα δηλαδή που νιώθουν οι φοιτητές για το «μετά» (και που τους οδηγεί π.χ. σε έρευνες, να δηλώνουν σε ποσοστό 70% πως θέλουν να εργαστούν στο δημόσιο). Για ιδεολογικούς φυσικά λόγους, για να είναι πιο πειθαρχημένοι μέσα στο Πανεπιστήμιο και μετά, έξω από αυτό, η εξουσία τους βομβαρδίζει ΣΥΝΕΧΩΣ με την εικόνα του «άγριου μετά» που είναι μόνο για κάποιους και για κάποιες επακριβής.

για έναν νέο που σπουδάζει. Η εικόνα της σίγουρης μελλοντικής καταξίωσης και επαγγελματικής αποκατάστασης έχει παρέλθει εδώ και πολλά χρόνια. Οι φοιτητές νιώθουν ότι το υλικό αντίκρισμα των σπουδών τους δεν σημαίνει πολλά πια. Βλέπουν τον εαυτό τους ως μελλοντικούς ανέργους, ως ελαστικούς, ως υποτιμημένους. Ούτως ή άλλως, κάποιοι από αυτούς αποτελούν το άτυπο, επισφαλές προλεταριάτο κατά τη διάρκεια των σπουδών τους. Αποτελούν τα πειραματόζωα ενός νέου εργασιακού παραδείγματος, ενός παραδείγματος που αναδύθηκε τα τελευταία 10- 15 χρόνια και σε οδηγεί είτε στην ανεργία/υποαπασχόληση/υποτίμηση είτε στην υπερ-εργασία χωρίς εξαιρετικούς όρους (σε συνθήκες, μισθό κτλ). Ο φοιτητικός κόσμος βιώνει, ακριβώς, μια διχασμένη κατάσταση: από τη μια μεριά έχουν όλες τις προϋποθέσεις και τις προσδοκίες για ένα καταξιωμένο μέλλον, «ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΠΕΡΑΣΑΝ» στο Ανώτατο Στάδιο, στην Ανώτατη Εκπαίδευση, και από την άλλη μεριά έχουν την εικόνα της υποτιμημένης, επισφαλούς εργασίας/ζωής που υπάρχει αμέσως μετά το Πανεπιστήμιο, που βιώνουν φίλοι και γνωστοί τους (και που κάποιοι εργαζόμενοι φοιτητές ήδη βιώνουν).

Υπάρχει αυτή η αναντιστοιχία, αυτός «ο διχασμός μέσα τους», με όλο το υπαρξιακό άγχος που φέρει, που θεωρούμε ότι είναι ένας σημαντικός λόγος που πυροδότησε την έκρηξη του Μάη-Ιούνη. Οι φοιτητές στην Ελλάδα, όπως και οι συνομήλικοι τους που δεν σπούδασαν, βιώνουν όλο και περισσότερο έναν «κόσμο επισφάλειας», έναν κόσμο άγχους και αβεβαιότητας για το αύριο. Ένας κόσμος με πολλές δυσκολίες και αντιφάσεις αλλά και δυνατότητες, όπως μας απέδειξε το πρόσφατο παράδειγμα δράσεων των φοιτητών-εργαζομένων σε τηλεφωνικά κέντρα του ΟΤΕ. Ένας κόσμος που είναι επιτακτική ανάγκη να τον αντιμετωπίσουμε πια…κινηματικά, με θεωρία και πράξη.

Αντί επιλόγου

Έχω ένα όνειρο (το φοιτητικό)...

Το φοιτητικό όνειρο, άσχετα αν ήταν των γονιών μας ή καθαρά δικό μας, φέρει μέσα του μια συνολική τάση της ελληνικής κοινωνίας που εξακολουθεί να υφίσταται εδώ και 30 χρόνια. Φέρει την υπόσχεση της κοινωνικής ανόδου, το μικροαστικό όνειρο του ξεπεράσματος της χρόνιας απαξίωσης της χειρωνακτικής εργασίας. Αυτό το όνειρο έσπρωξε όλο και περισσότερους γονείς στο να στέλνουν τα παιδία τους να σπουδάσουν, πιστεύοντας πως με την εξασφάλιση που τους παρέχει το πτυχίο θα έχουν μια πιο σίγουρη και αξιοπρεπή επιβίωση.

Έτσι, η μόρφωση ταυτίστηκε στην Ελλάδα με τη διαδικασία κοινωνικής ανέλιξης και μεταφράστηκε από την κοινωνία σαν ένα απλό «μέσο κοινωνικής ανόδου». Ένα μέσο, όμως, το οποίο τα τελευταία χρόνια ποσοτικοποιείται, διαχωρίζεται και ρυθμίζεται όλο και περισσότερο από τις ανάγκες του κεφαλαίου. Ακριβώς για αυτό το λόγο η μόρφωση (και η γνώση), όχι μόνο δεν είναι «ουδέτερη», αλλά παίρνει τελικά και τη μορφή του «εμπορεύματος», ενός εμπορεύματος το οποίο πρέπει να αγοραστεί με την μορφή της «αυτό-επένδυσης»: τη προσαρμογή, δηλαδή, των δεκτών της γνώσης (φοιτητές/φοιτήτριες) σε ενεργητικούς καταναλωτές και δια βίου συσσωρευτές γνώσεων-πληροφοριών, δεξιοτήτων και κοινωνικών συμπεριφορών.

Ο φοβερός ανταγωνισμός που επικρατεί στα Λύκεια είναι μια ισχυρή πρόγευση του τι ακολουθεί για να «πετύχεις» σε αυτή την ζωή: πρέπει να πατήσεις σε κεφάλια άλλων.
Αυτό το γεγονός φανερώνει πως ο φοιτητικός κόσμος είναι απλά ένα επίπεδο πιο πάνω στην κοινωνική ιεραρχία, ένα επίπεδο που αναπαράγει ιδεολογικά (με την υπόνοια της «φυσικής τάξης πραγμάτων») τους κοινωνικούς διαχωρισμούς που παράγει το σύστημα μέσα στον κόσμο της εργασίας.

...που όμως αργά ή γρήγορα...

Το (καπιταλιστικό) πανεπιστήμιο δεν έπαψε ποτέ να είναι ένας μηχανισμός (ανα)παραγωγής κοινωνικής γνώσης και κοινωνικών πρακτικών-συμπεριφορών που σκοπό έχουν την εξέλιξη και προσαρμογή της εργασίας, των τεχνολογικών και των επιστημονικών γνώσεων στις ανάγκες του κεφαλαίου. Η μαζικοποίηση-κοινωνικοποίηση του πανεπιστημίου στην Ελλάδα ήρθε και «από-τα-πάνω», σαν ανάγκη του κεφαλαίου για συνδιαχείρηση της παραγόμενης γνώσης σε όλο και πιο διευρυνόμενους τομείς της εργασίας, αλλά και «από-τα-κάτω», σαν ανάγκη της κοινωνίας για βελτίωση του βιοτικού επιπέδου της.
Ο εκδημοκρατισμός του πανεπιστημίου, έπειτα από αγώνες και ως άμεσο αποτέλεσμα της μαζικοποιησής του, έδωσε τη λύση στην πολιτική διακυβέρνησή του, δημιουργώντας αυτό που μέχρι σήμερα ονομάζεται...«πανεπιστημιακή κοινότητα».

Η σχετική «ελευθεριότητα» που χαίρουν οι φοιτητές ως τώρα μέσα σε αυτό το πλαίσιο, μπορεί να ιδωθεί τόσο στον ελεύθερο χρόνο που έχουν σε σχέση με συνομήλικους που εργάζονται όσο κυριότερα στο περιβάλλον ανεξαρτησίας και πολιτικής ελευθερίας που έχει αναπτυχθεί μέσα στα πανεπιστήμια. Αυτή η συνθήκη «ελευθεριότητας», σε συνδυασμό με το «όνειρο της ανέλιξης», είναι καθοριστικές για το όποιο θετικό φορτίο της ταυτότητας «φοιτητής-φοιτήτριας»: μια ταυτότητα που στη βάση της άρνησης της απαξιωμένης εργασίας (π.χ. της εργασίας του οδοκαθαριστή) βλέπει τον εαυτό της -ήδη από το Πανεπιστήμιο- σε έναν αγώνα επιβίωσης με προνομιακά (σε σχέση με τους άλλους εργαζόμενους) χαρακτηριστικά, με προνόμια που σίγουρα δύσκολα θα ήθελε κάποιος να τα χάσει...

...θα αποδειχτεί εφιάλτης.

Όμως, εδώ και μία δεκαπενταετία ένας αυξανόμενος αριθμός φοιτητών που τελειώνουν τις σχολές τους έρχονται αντιμέτωποι με μια νέα συνθήκη. Το πτυχίο δεν εξασφαλίζει πλέον την εργασιακή αποκατάσταση. Εν ολίγοις, όσα υπόσχονταν το «φοιτητικό όνειρο» αποτελούν για τους πολλούς «επιστημονική φαντασία». Και τι γίνονται όλοι αυτοί και αυτές που είχαν στόχους και όνειρα; Ή συνεχίζουν να αυτοεπενδύουν γνώσεις σε μορφή "extras", άρα προσπαθούν να γίνουν πιο ανταγωνιστικοί, ή αρχίζουν κάτω από την πίεση της επιθυμίας για οι-

κονομική ανεξαρτησία και υπό τον εκβιασμό της επιβίωσης να κάνουν ό,τι δουλειά βρουν. Και εδώ πάνε περίπατο όνειρα και φιλοδοξίες! Αυτό θα ονομάζαμε εξαναγκαστική προλεταριοποίηση ενός κομματιού του μετά-φοιτητικού κόσμου. Το οποίο, όμως, αντιλαμβάνεται αυτή του την κατάσταση ως προσωρινή, δουλεύοντας έτσι σε εργασίες χωρίς ιδιαίτερες προσδοκίες (αφού οι προσδοκίες για κάτι καλύτερο παραμένουν), εργασίες που ως επί το πλείστον χαρακτηρίζονται από ελαστικότητα, έλλειψη μόνιμων συμβάσεων, χαμηλά μεροκάματα, εργοδοτικές αυθαιρεσίες κτλ. και παίρνοντας και μια πρώτη γεύση της ανεργίας.

Αυτό που συντελείται λοιπόν σε μια όλο και αυξανόμενη μερίδα φοιτητών είναι μια πρώτη γεύση της επισφαλειοποίησης των ζωών μας. Κάτι που υφίσταται ως συνθήκη σε όλο και περισσότερα κοινωνικά κομμάτια. Με αιχμή τους ανέργους, τους νέους εργαζόμενους χωρίς πτυχία και τίτλους σπουδών, τις γυναίκες που βγαίνουν στην αγορά εργασίας και φυσικά τους μετανάστες (που βέβαια βιώνουν τελείως διαφορετικές συνθήκες και με διαφορετικό βάρος, οι οποίες έχουν συντελέσει στον να αποτελούν τους πιο απαξιωμένους και επισφαλείς εργαζόμενους στην ελληνική επικράτεια).

Βλέποντας τα πράγματα αλλιώς

Τελικά, τι συμβαίνει με το «φοιτητικό όνειρο»; Πολλοί τελειόφοιτοι έχουν άσχημη προσγείωση τόσο σε υλικό όσο και σε συναισθηματικό επίπεδο. Τόσες προσπάθειες πήγαν χαμένες Τόσες θυσίες (και από την οικογένεια) πήγαν χαμένες. Που είναι το νόημα μέσα σε όλα αυτά; Να βγάλουμε τα μάτια μας για το ποιος ή ποια θα καταφέρει να ποδοπατήσει τους άλλους ή να δούμε από κοινού τι μας ενώνει εμάς και τους γύρω μας στην κατεύθυνση της άρνησης της θέσης μας αλλά και της δημιουργίας μιας διευρυμένης κοινότητας αγώνα άρα και συλλογικού νοήματος;

Ο Ιούνης που πέρασε φανέρωσε πίσω του, κατά την γνώμη μας, ένα μαζικό άγχος. Τι θα γίνει; Θέλουν να απομυζήσουν όλο και περισσότερο από αυτό που ονομάζουμε «εκπαίδευση», θέλουν όλο και περισσότερα χωρίς αντάλλαγμα. Τα κεκτημένα σαφώς απειλούνται, μέσα σε όλα και η «ελευθεριότητα» που χαίρουν οι φοιτητές. Θέλουν να κλέψουν κι άλλο από το χρόνο μας και να μας βάλουν να δουλεύουμε και εκεί που είχαμε χρόνο για κουβέντες, έρωτες, ξενύχτια και

τεμπελιά. Μα αυτό που θέλουμε, όμως, πραγματικά είναι να έχουμε μια ζωή πλούσια σε εμπειρίες, απολαύσεις και νοήματα. Και αυτή την ελευθερία την χάνουμε, όταν για να «ζήσουμε» πρέπει να έχουμε εισόδημα, άρα δουλειά, άρα αφεντικό ή τέλος πάντων μια συνθήκη που από αυτή να εξαρτάται ο χρόνος και η ενέργεια που χρειαζόμαστε για σχέσεις, συναισθήματα αγάπης αλλά και ο χρόνος να συζητήσουμε, να συναντηθούμε και να οργανώσουμε την δική μας απάντηση.
Ο αγώνας των φοιτητών ήταν και είναι ένα ανοιχτό πεδίο που μέσα στα χειροπιαστά αιτήματα μπορούν να τεθούν και ερωτήματα πιο συνολικής υφής και έτσι με την σειρά τους να μετασχηματίσουν τα ίδια τα χειροπιαστά αιτήματα. Όσο βέβαια δίνουμε χρόνο στον εαυτό μας να σκεφτεί, να συζητήσει, να οργανωθεί. Όσο κοιτάμε τι συμβαίνει γύρω μας προσπαθώντας να αντλήσουμε στοιχεία τόσο από προηγούμενους αγώνες όσο και από αγώνες που συμβαίνουν παράλληλα αλλά μοιάζουν διαχωρισμένοι (π.χ. ο αγώνας των εργαζομένων στο Ζαγκλιβέρι κ.α.).
Η εμπειρία των τελειόφοιτων και μη σε επισφαλείς εργασιακές σχέσεις ή η εμπειρία της ανεργίας που θέτει όλο και πιο εκβιαστικά το ζήτημα της εργασίας φέρνει αυτό το κοινωνικό κομμάτι κοντά με ανθρώπους που το «φοιτητικό όνειρο» και οι μύθοι γύρω από αυτό ούτε καν τους άγγιξαν. Και όμως τώρα κάτω από διαφορετικές αφετηρίες έχουμε κοινά βιώματα, έχουμε το ίδιο άγχος, απλά οι δεύτεροι δεν προσμένουν σε κάτι καλύτερο.
Τι μπορούμε λοιπόν να κάνουμε;
Ας αρχίσουμε να μιλάμε για αυτό, ας δούμε ποιους έχουμε δίπλα μας, με ποιους μοιραζόμαστε κοινές εμπειρίες καταπίεσης αλλά και κοινό άγχος για το μέλλον. Γιατί και αυτό είναι επισφάλεια. Το να μην γνωρίζεις τι μέλει γενέσθαι, να μην μπορείς να φανταστείς πέρα από την καθημερινή εξάρτησή σου από την εργασία, ή το φόβο της ανεργίας. Να θυσιάζεις όλο και περισσότερο χρόνο αναμένοντας κάτι καλύτερο. Να πρέπει να προσαρμόζεσαι συνεχώς σε νέα δεδομένα. Να ξέρεις ότι κάπου στη διαδρομή έχει χαθεί κάτι που σου είχε πει μέσα σου πως για αυτό αξίζει να ζεις...
Ας βρούμε, λοιπόν, χρόνο να συζητήσουμε , να σκεφτούμε, να οργανωθούμε, να συνομωτήσουμε, να αντεπιτεθούμε. Ας θέσουμε ενάντια στη επισφάλεια, ενάντια στον καπιταλισμό, την κοινότητα, την αυτόοργάνωση, τον αγώνα, μια ζωή πραγματικά με νόημα.
Μπορούμε...;

Ταξική Σύνθεση

Η ταξική σύνθεση, ως εργαλείο ανάλυσης, χρησιμοποιείται με διαφορετικό τρόπο/νόημα από πολλούς, τη βρίσκουμε ονομαστικά από αναλύσεις του ΚΚΕ μέχρι αναλύσεις αναρχικών. Εμείς αναφερόμαστε στην έννοια της ταξικής σύνθεσης έτσι όπως αυτή κυρίως αναδύθηκε στις θεωρητικές και πρακτικές αναζητήσεις του ιταλικού ρεύματος του εργατισμού και της αυτονομίας στις δεκαετίες του '50-'70 και όπως εμπλουτίστηκε από διάφορες κριτικές παρατηρήσεις μέσα στα χρόνια (π.χ. αμερικάνων συντρόφων γύρω από τον κύκλο των περιοδικών Zerowork και Midnight Notes κ.α).

Πιο συγκεκριμένα τώρα, η ταξική σύνθεση μπορεί να αναφερθεί τόσο στο τι συμβαίνει σε μοριακό επίπεδο, στο επίπεδο ενός χώρου (ανα)παραγωγής πχ. ποια η ταξική σύνθεση σε μια επιχείρηση τηλεπικοινωνιών, σε μέσο επίπεδο π.χ. ποια η ταξική σύνθεση σε ένα ολόκληρο κλάδο παραγωγής-αναπαραγωγής π.χ. τις κατασκευές και τέλος σε όλο το φάσμα της εργατικής τάξης (πολύ δύσκολο εγχείρημα!), ΟΛΑ ΑΥΤΑ ΣΕ ΜΙΑ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΤΙΓΜΗ π.χ. στον ελλαδικό κοινωνικό σχηματισμό, στη Θεσσαλονίκη, το έτος 2007. Όπως καταλαβαίνετε όσο μεγαλώνει το επίπεδο τόσο η αναλυτική εμβρίθεια μειώνεται.

Η ταξική σύνθεση χωρίζεται σε δύο σκέλη/επίπεδα ανάλυσης:

α) στην **ΤΕΧΝΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ** που αναφέρεται στο πως το κεφάλαιο συναθρώνει τους ανθρώπους ως εργατική/παραγωγική δύναμη, πως τους κατανέμει/διαιρεί (κάθετος, ιεραρχικός αστικός καταμερισμός εργασίας), τους θέτει συγκεκριμένα καθήκοντα/ ρόλους, τους θέτει τη χρήση συγκεκριμένου εξοπλισμού/μηχανών, πως θέτει εν τέλει (ιστορικά συγκεκριμένες) υλικές πραγματικότητες/συνθήκες στην άμεση παραγωγική διαδικασία (απέναντι στις οποίες οι άνθρωποι αντιδράνε υποκειμενικά).

Ας δούμε καλύτερα τι εννοούμε με το παράδειγμα μιας π.χ. της τε-

χνικής σύνθεσης σε μια επιχείρηση, σε μια συγκεκριμένη εφημερίδα (για την οποία έχουμε εικόνα). Μπορούμε καταρχήν να δούμε σε μια εφημερίδα 4 μεγάλα τμήματα και συνάμα 4 μεγάλες διαιρέσεις/κατηγορίες εργαζομένων: τους δημοσιογράφους (οι οποίοι με τη σειρά τους χωρίζονται σε διαφορετικά υποτμήματα –αθλητικό, πολιτικό, οικονομικό, διορθωτές κ.α.), τους τεχνικούς (σελιδοποιοί, γραφίστες, μηχανικοί υπολογιστών/δικτύου, τυπογραφείο κ.α.), τους διοικητικούς (γραμματεία, λογιστήριο, εμπορικό τμήμα, αγγελίες κ.α.), τους λειτουργικούς (οδηγοί, καθαρίστριες, φύλακες κ.α.). Σε κάθε υποτμήμα υπάρχει και υπεύθυνος/διευθυντής, βοηθός διευθυντή κ.α. (κάθετοι, ιεραρχικοί διαχωρισμοί) και κάποιοι διαφορετικοί ρόλοι για τους «ίδιους», «ανταλλάξιμους» εργαζόμενους π.χ. τους δημοσιογράφους του αθλητικού. Επιπλέον, κάθε τμήμα ή υποτμήμα μπορεί να λειτουργεί σε διαφορετικό χρόνο (βάρδια τυπογραφείου για συντήρηση και βάρδια για εκτύπωση), σε διαφορετικό χώρο (όροφο κτιρίου ή άλλο εξωτερικό χώρο-άλλο κτίριο δηλαδή). Πέρα από την παραπάνω χαρτογράφηση, καλό είναι να κοιτάμε και σε κάθε χώρο, ακόμα και στο ίδιο υποτμήμα, τι άλλες αντικειμενικές διαιρέσεις υπάρχουν π.χ. με βάση την εργασιακή σχέση-δικαιώματα (διαφορετικές συμβάσεις, κάποιοι δουλεύουν με απόδειξη παροχής υπηρεσιών-freelancers κτλ), με βάση το μισθό, ακόμα και με βάση τον εργοδότη (!) π.χ. ένα ολόκληρο τμήμα, ας πούμε το τυπογραφείο, μπορεί να είναι υπεργολαβία, και ενώ «φυσικά» είναι μέρος της εταιρείας, δεν είναι τελικά νομικά.

Ακόμα, πρέπει να δούμε πως κάθε τμήμα/υποτμήμα χρησιμοποιεί άλλα μέσα παραγωγής (ηλεκτρονικούς υπολογιστές, εκτυπωτικά μηχανήματα, βανάκια κ.α.) και υπάρχουν και εργαζόμενοι που στο ίδιο τμήμα χρησιμοποιούν άλλα μηχανήματα (μεγαλύτερης ή μικρότερης αξίας) και έχουν και άλλο βαθμό εργατικής εξειδίκευσης. Η σχέση δηλαδή μεταβλητού και σταθερού κεφαλαίου είναι αντικείμενο μελέτης της τεχνικής σύνθεσης.

Τέλος, σε μελέτες που αφορούν την τεχνική σύνθεση της τάξης γίνονται και αναφορές/περιγραφές του πώς συναρθρώνονται και αναπαράγονται οι άνθρωποι απ' έξω από τον άμεσο χώρο της παραγωγικής δραστηριότητας τους π.χ. στην οικογένεια (δομή πυρηνικής ή διευρυμένης οικογένειας), στην τοπική κοινωνία (π.χ. πως αναπαράγεται ο άλλος σε μια κοινότητα που ο πληθυσμός συσσωρεύτηκε και ζει από

τη βιομηχανική εργασία π.χ. στο Τορίνο στην Ιταλία, σε μια κοινότητα με ακόμα έντονο αγροτικό παρόν ή σε μια σύγχρονη μητρόπολη όπου σε πολλές επιχειρήσεις ο καθένας σχολάει από τη δουλειά και πάει σε τελείως διαφορετικό μέρος να μείνει). Οι μελέτες των μορφών αναπαραγωγής είχαν πολύ μεγάλη βάση την εποχή των πρώτων ερευνών της ταξικής σύνθεσης στην Ιταλία καθότι ολόκληροι πληθυσμοί μετακινούνταν, κατοικούσαν και αναπαρήγαγαν τον ευατό τους με αναφορά το χώρο εργασίας τους π.χ. ολόκληροι πληθυσμοί από το Νότο πήγαιναν στον Ιταλικό Βορρά και έμεναν γύρω από νέο-κατασκευασμένα εργοστάσια. Εμείς μπορούμε να καταλάβουμε την αξία μελέτης των μορφών αναπαραγωγής αν π.χ. εξεταστεί το ζήτημα της αποβιομηχάνισης-ανεργίας-αγώνων με αναφορά π.χ. τη Νάουσα εν συγκρίσει με την Αθήνα. Στη Νάουσα η «έξοδος» σε μια άλλη ανάλογη μισθωτή εργασία είναι σχεδόν αδύνατη. Όσοι δεν μεταναστεύσουν θα αναπαραχθούν μέσα από ένα τοπικό δίκτυο σχέσεων (όπου και διευρυμένες οικογένειες υπάρχουν, και κάποιο αγροτικό εισόδημα, και άμεση σχέση με χωριά και τους πόρους του κ.α.). Στην Αθήνα οι περισσότεροι είναι μισθωτοί και μόνο, δεν έχουν άλλους πόρους, η οικογένεια είναι πυρηνική, οι συγγενείς συχνά απουσιάζουν, οι σχέσεις στην τοπική κοινότητα είναι πιο αποξενωμένες. Αλλά υπάρχουν και πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες εύρεσης μιας ανάλογης μισθωτής εργασίας (π.χ. πολλές εργάτριες που απολύθηκαν από τη βιομηχανία ιματισμού –δες περίπτωση σεξφορμ- εργάζονται τώρα στη βιομηχανία φαρμάκου). Όλα τα παραπάνω επηρεάζουν τον αγώνα, τη μορφή του, το περιεχόμενο του π.χ. στη Νάουσα και με την υπόθεση Τρικολάν, ο κόσμος πιο εύκολα υιοθέτησε την προοπτική του «κοινωνικού μισθού» παρά το «δικαίωμα στην εργασία».

β) ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ είναι το πώς οι άνθρωποι, ως συναρθρωμένη και συγκεκριμένα κατανεμημένη και «οριοθετημένη» εργατική δύναμη, ως εργάτες σε συγκεκριμένες συνθήκες, αναπτύσσουν συμπεριφορές ενάντια στις επιταγές, στις «προδιαγραφές», στη λογική του κεφαλαίου, πως αύτο-οργανώνονται και αγωνίζονται. Βασική παραδοχή του εργαλείου της ταξικής σύνθεσης είναι ότι υπάρχει άμεση σχέση (όχι νομοτελειακή) μεταξύ της τεχνικής σύνθεσης (συνθήκες άμεσης παραγωγικής διαδικασίας, συνθήκες αναπαραγωγής των ανθρώπων) με

τις συμπεριφορές, την οργάνωση, τον αγώνα. Με απλά λόγια, πως οι άνθρωποι στρέφουν αυτό που ζούνε, την τεχνική σύνθεση, ενάντια στο κεφάλαιο. Και πως αυτό που ζούνε επηρεάζει τη μορφή, το περιεχόμενο, τις προοπτικές ενός αγώνα. Όπως καταλαβαίνετε, ειδικά για τη μελέτη των συμπεριφορών, απαιτείται συστηματική καταγραφή και άμεση παρουσία σε ένα χώρο, απαιτείται εργατική έρευνα. Άλλωστε σκοπός της εργατικής έρευνας και της μελέτης της ταξικής σύνθεσης δεν είναι να κάνει μια κοινωνιολογική ανάλυση αλλά –σε συνάρτηση με την άμεση παρέμβαση αυτών που κάνουν τη μελέτη- να συμβάλλει στην ανάπτυξη αγώνων. Είναι ένα εργαλείο για αγώνες δηλαδή.

Όσον αφορά την πολιτική σύνθεση, και για να καταλάβουμε το πώς συγκεκριμένες υλικές συνθήκες επηρεάζουν συμπεριφορές, περιεχόμενα, μορφές και προοπτικές ενός αγώνα, μπορούμε να εξετάσουμε ζητήματα όπως:
α) το που δουλεύει ο άλλος και ποια η σχέση του με άλλους εργαζομένους (μαζικός χώρος; σε τμήμα που απαιτεί συνεργασία με άλλους; εξαρτάται από τη δουλειά άλλων ή δουλεύει ατομικά;). Επίσης ζει στην ίδια τοπική κοινότητα με τους άλλους, τους συναντά εύκολα και επικοινωνεί μαζί τους π.χ. συζητώντας τα προβλήματα της δουλειάς; Η΄ μήπως δουλεύει με τους άλλους αλλά αντιμετωπίζει προβλήματα γλώσσας/επικοινωνίας π.χ. ντόπιοι με μετανάστες εργάτες.
β) ποια η σχέση με τα μέσα παραγωγής (τι μέσα παραγωγής χρησιμοποιεί και κατά πόσο τα «κατέχει», είναι δηλαδή εξειδικευμένος; Εργάτες που «κατέχουν» καλά μια μηχανή έχουν και περισσότερη δύναμη. Σήμερα σε πολλά επαγγέλματα αναπόδραστες ανθρώπινες δεξιότητες π.χ. γλώσσα, συναίσθημα, επικοινωνία κτλ. είναι το μέσο παραγωγής, δηλαδή ο ίδιος ο άνθρωπος είναι μια (γνωσιακή, κοινωνική, συναισθηματική) μηχανή παραγωγής π.χ. ένας πωλητής).
γ) ποια η σχέση με το μισθό (π.χ. αλλιώς αντιδρά κάποιος που αμείβεται κυρίως με bonus και αλλιώς κάποια που αμοίβεται με ένα βασικό μισθό όπως όλοι οι άλλοι συνάδελφοι γύρω της),
δ) ποια η σχέση με την εργασία (είναι εκτελεστική-μηχανική-αφηρημένη; είναι εξειδικευμένη-εποπτική; έχει κοινωνική αναγνωρισιμότητα/αξία ακόμα και αν είναι εκτελεστική π.χ. οικοδόμος; Αν π.χ. είναι αφηρημένη-μηχανική, τότε υπάρχει πολύ μεγαλύτερη πιθανότητα να επιτεθεί ο άλλος στον ίδιο τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, την αλλοτρίωση που παράγει, στη «τρέλα της επιχείρησης» και αυτού του

κόσμου, και όχι απλά να θεωρεί ότι εκμεταλλεύονται τις δεξιότητες του και δεν του δίνουν π.χ. αρκετό μερίδιο σε χρήματα). Να σημειώσουμε μόνο πως ακόμα και μια διανοητική, και όχι χειρωνακτική δουλειά, μπορεί να είναι αφηρημένη-εκτελεστική π.χ. να σελιδοποιείς κείμενα που σου έρχονται με βάση συγκεκριμένες προδιαγραφές στησίματος του εντύπου.

ε) ποια η δύναμη κάθε εργάτη ενάντια στην επιχείρηση; Π.χ. σε ένα εργοστάσιο 100 ατόμων υπάρχουν στιγμές που ακόμα και ένας μόνο εργάτης μπορεί να σταματήσει την παραγωγή αν δε δουλέψει. Άλλοι εργάτες δεν μπλοκάρουν σχεδόν τίποτα αν δεν εργαστούν.

ζ) ποια η σχέση με το προϊόν; Ένας γραφίστας –όσο εκτελεστική και αν έχει γίνει η δουλειά του- έχει άλλη σχέση με το προϊόν απ' ότι κάποιος που σκανάρει φωτογραφίες. Ο πρώτος το βλέπει πολύ περισσότερο δικό του, θεωρεί ότι έχει κάποια ποιότητα και κοινωνική αξία-χρησιμότητα, ο δεύτερος το θεωρεί κάτι μηχανικό, κάτι που στο οποίο σημασία έχει περισσότερο η ποσότητα, αποξενώνεται. Ο πρώτος θεωρεί ότι ίσως χρειάζεται περισσότερη ελευθερία στη δουλειά και καλύτερη αμοιβή για αυτό που κάνει, ο δεύτερος θεωρεί την ίδια τη δουλειά στα σκάνερ μαλακία και αρνείται την εργασία του (και έτσι την ηθική της εργασίας) πολύ πιο εύκολα.

η) Ποιες οι δυνατότητες κυκλοφορίας ενός αγώνα; Κάποιοι εργαζόμενοι όχι απλά σταματούν την παραγωγή τη δική τους αλλά μπλοκάρουν και τη δουλειά άλλων. Έχουν περισσότερη δύναμη, έχουν ΥΛΙΚΗ κυκλοφορία του αγώνα π.χ. λιμενεργάτες, μεταφορείς κ.α. Για να το καταλάβουμε αυτό το τελευταίο, σκεφτείτε την απεργία των λιμενεργατών: η παύση της εργασίας τους είναι και παύση ή μείωση της εργασίας πολλών άλλων εργαζομένων (οδηγών, μεταφορέων, αποθηκάριων, πωλητών κτλ). Είναι άμεσο υλικό αποτέλεσμα να σταματάς ή να μειώνεις την εργασία σου, που σε οδηγεί να σκεφτείς γιατί την σταμάτησες/μείωσες, ποιος το προκάλεσε (λιμενεργάτες), τι κάνει αυτός που το προκάλεσε (απεργία) και γιατί το κάνει (εναντίωση στην ιδιωτικοποίηση, ζητάει προσλήψεις, αυξήσεις κτλ). Επίσης νιώθεις ότι τελικά οι εργάτες που απεργούν και εσύ είστε μέρος ενός συστήματος κοινωνικής παραγωγής, ότι τελικά η παραγωγή είναι κοινωνική (παρά την ύπαρξη ατομικής ιδιοκτησίας), δεν παράγει «ο καθένας μόνος του», οι άλλοι εργαζόμενοι «έχουν σημασία».

Αν και όλοι οι εργαζόμενοι έχουν ως ένα βαθμό υλικό αντίκτυπο όταν αγωνίζονται, πολλοί εργαζόμενοι πρέπει να κάνουν γνωστό τον

αγώνα τους πολύ περισσότερο «εξωτερικά», μέσω προπαγάνδας και βασικά άμεσων δράσεων (π.χ. οι βιβλιοϋπάλληλοι μπορεί να προκαλέσουν προβλήματα στο χώρο εμπορίας του βιβλίου αλλά χρειάζονται και πολύ περισσότερο τις διαδηλώσεις, τις δράσεις που κλείνουν καταστήματα κτλ. και αναγκάζουν πολλούς εργαζόμενους να σκεφτούν ποιοι απεργούν, γιατί κτλ). Η σχετική αδυναμία άμεσης κοινωνικής υλικής επίδρασης-άμεσης κυκλοφορίας/αίσθησης του αγώνα αντικαθίσταται από πολλούς κλάδους μέσω της χρήσης ή/και ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων, μέσω προπαγάνδας, άμεσων δράσεων κ.α.

Πριν τελειώσουμε να πούμε ότι:
α) Το εργαλείο της ταξικής σύνθεσης δεν μελετά άμεσα τους ευρύτερους ιδεολογικούς μηχανισμούς τους Κράτους, το ρόλο της ιδεολογίας, των ΜΜΕ κ.α.
β) Πολλές φορές έχει δοθεί έμφαση στη μελέτη συγκεκριμένων επιχειρήσεων/κλάδων που θεωρούνται «κεντρικοί» για όλη την καπιταλιστική παραγωγή ενός τόπου π.χ. αυτοκινητοβιομηχανία στην Ιταλία το 60/70. Αυτή η «κεντρικότητα» υπάρχει από τη μεριά του κεφαλαίου πραγματικά (όπως π.χ. η σημασία που έχει για το ελληνικό κεφάλαιο οι κατασκευές, και ειδικά στην περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων). Η κεντρικότητα όμως ενός τομέα δεν σημαίνει ότι και οι εργάτες εκεί θα συλλογικοποιηθούν και θα αγωνιστούν de facto. Μπορεί άλλοι εργάτες να συλλογικοποιηθούν και να ξεκινήσουν ένα νήμα αγώνων που θα συμπαρασύρει την εργατική τάξη σε κίνηση. Μπορεί μάλιστα, όπως ιστορικά έχει φανεί, οι αγώνες να ξεκινήσουν έξω από τον άμεσο χώρο παραγωγής, π.χ. στη γειτονιά, και να δώσουν ώθηση στην κίνηση της εργατικής τάξης. Από την άλλη, μια επαναστατική προοπτική ριζικής αλλαγής αυτού του κόσμου δεν μπορεί να αναπτυχθεί αν οι εργάτες των κεντρικών τομέων (ή μη), δεν συμπορευτούν αργά ή γρήγορα με την κίνηση των όποιων αγωνιζόμενων. Ο κίνδυνος απομόνωσης των αγωνιζόμενων είναι ορατός. Στο Μάη του '68 π.χ. οι φοιτητές ξεκίνησαν τη μάχη αλλά η συμπόρευση και άλλων κομματιών μαζί τους είναι αυτοί που τρόμαξε τους αστούς. Η πτώση του αγώνα στα εργοστάσια απομόνωσε και το φοιτητικό κόσμο.
γ) Η σύνθεση μπορεί να μελετηθεί και σε «άτυπα» κοινωνικά κομμάτια, που άλλοι τα θεωρούν μέρη της εργατικής τάξης και άλλοι όχι, π.χ. οι φοιτητές. Οι φοιτητές είναι "άτυπο" κοινωνικό κομμάτι γιατί μπορεί να

προέρχονται από ποικίλα στρώματα (αστικά, μικροαστικά, εργατικά κ.α.) και να θεωρηθούν «διαταξικό» στρώμα. Έχουν σχετικά εξασφαλισμένο εισόδημα/αναπαραγωγή (κάποιοι) και δεν χρειάζεται να πουλήσουν τη εργατική τους δύναμη και να εκπέσουν στην άμεση εκμετάλλευση της εργασίας τους, στην παραγωγή υπεραξίας για τον κεφαλαιοκράτη. Από την άλλη όμως, συναρθρώνονται και εκπαιδεύονται με τον αλλοτριωτικό, ετεροκαθορισμένο καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, και ομογενοποιούνται σε μια δύναμη που (ανα)παράγει τον εαυτό της ως μελλοντικό εργαζόμενο, με βάση τον αστικό καταμερισμό γνώσης που οδηγεί και σε συγκεκριμένες –λίγο πολύ- θέσεις εργασίας (σε συγκεκριμένο δηλαδή αστικό καταμερισμό εργασίας). Η εργασία τους στο Πανεπιστήμιο, να αναπαραχθούν ως συγκεκριμένοι μελλοντικοί εργαζόμενοι, είναι πολύ κρίσιμη για το κεφάλαιο, συμβάλλει στην ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΧΕΣΗΣ (ακόμα και αν δεν παράγουν άμεσα υπεραξία).

δ) Η μελέτη της ταξικής σύνθεσης δεν είναι πανάκεια, δεν δίνει νομοτελειακά συμπεράσματα, αλλά από την άλλη επιτρέπει σε κάποιον να κάνει υποθέσεις και να πειραματιστεί, να δοκιμάσει, να θέσει κάποια στρατηγική στον κοινωνικό του χώρο όταν δεν υπάρχει αγώνας με σκοπό την όξυνση του ανταγωνισμού και την πιθανή γέννηση αγώνα. Επίσης μας θυμίζει πως καμιά μορφή οργάνωσης δεν είναι διαχρονική αλλά πως κάθε ταξική σύνθεση γεννάει και άλλες μορφές οργάνωσης των αγωνιζόμενων.

ε) Η μελέτη της τεχνικής σύνθεσης, ως ένα εργαλείο ανάλυσης, μας δίνει σε μεγάλο βαθμό μια ακτινογραφία των διαιρέσεων, των ιεραρχιών, των μέτρων γενικά που χρησιμοποιούν τα αφεντικά στο χώρο της εργασίας για να ελαχιστοποιήσουν τις πιθανότητες αγώνα και άρνησης. Αποτελεί για τους αγωνιζόμενους ένα εργαλείο κατανόησης των φραγμών που πρέπει να ξεπεράσουν για συλλογικοποιηθούν οι υποκειμενικότητες. Είναι χρήσιμη στο βαθμό που κατηγοριοποιεί, εικονογραφεί τη στρατηγική του κεφαλαίου. Το παράδειγμα της εφημερίδας που αναφέραμε παραπάνω είναι προς αυτή την κατεύθυνση. Αυτά είναι όμως και κατά κάποιο τρόπο τα όρια της.

Εννοούμε πως κανένα υποκείμενο, καμία θέση στην εργασιακή ιεραρχία, κανένα μέγεθος υποτίμησης δεν σημαίνει πολιτικά κάτι από μόνο του για τις δυνατότητες αγώνα. Ιστορικά οι αγώνες δεν πυροδοτήθηκαν μόνο λόγω των αντικειμενικών συνθηκών που επικρατούσαν. Σίγουρα άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο, οι υλικοί όροι της εξέγερ-

σης στο εργοστάσιο, στη γειτονιά, στο σχολείο αντιπροσωπεύουν ένα μέρος της αλήθειας. Υπάρχουν όμως παράγοντες που διαφεύγουν τη μελέτη της τεχνικής σύνθεσης και τους πώς απαντάμε σε αυτή, όπως η κληρονομιά/κουλτούρα αγώνα σε ένα χώρο/τόπο, οι υποκειμενικές δυναμικές των καθαυτών ανθρώπων που εμπλέκοντα κ.α.

Πρακτικά δεν μας φαίνεται αρκετό να μελετάμε ξεχωριστά και αποκομμένα από το υπόλοιπο περιβάλλον τη σχέση κεφάλαιο-εργασία στο χώρο του καθημερινού εργασιακού εκβιασμού. Το πλήθος των παραμέτρων και των ιδεολογιών που συγκροτούν το πέλαγος της υποκειμενικότητας δεν προβλέπεται εύκολα, δεν μετράται και σίγουρα δεν εξαιρείται προς χάριν «επιβεβαίωσης των προσδοκιών μας». Έτσι π.χ. η ιδεολογία της πυρηνικής οικογένειας, του εθνικισμού, του ρατσισμού, του σεξισμού κτλ. προφανώς συναντάται σε διαφορετικά υποκείμενα που δουλεύουν στον ίδιο κλάδο ή τομέα και παίζει ρόλο. Είναι ακόμα το επίπεδο και το είδος του γενικού κοινωνικού ανταγωνισμού σε ένα τόπο (και κατ' επέκταση σε κάθε ξεχωριστό έθνος-κράτος) που επηρεάζει τη γέννηση διαδικασιών αγώνα. Για όλους αυτούς τους λόγους, αγώνες ξεσπούν συχνά εκεί όπου δεν το έχει προβλέψει κανείς, και εκεί που «αναμένονταν» αγώνες συντηρείται μια κατάσταση παραίτησης και συνθηκολόγησης.

Ο αγώνας λοιπόν ως μιας στιγμή ρήξης με την εξουσία, εν προκείμενο με το αφεντικό, σε ένα βαθμό μόνο επηρεάζεται από τις συνθήκες τις άμεσης παραγωγικής διαδικασίας. Και η κουλτούρα του αγώνα στην εργασία είναι καταδικασμένη σε αποσπασματικότητα, αν δεν έχει ευρύτερες κοινωνικές και ιστορικές αναφορές, αν δεν αρθρώνεται σε ένα ευρύτερο πολιτικό περιβάλλον. Ολοκληρώνοντας θα λέγαμε ότι η συνείδηση, η σκέψη, η πίστη σε μια διαδικασία αγώνα δεν προκύπτει μόνο από την υλική θέση (αυτή έτσι και αλλιώς υπάρχει), από την θέση στην παραγωγή. Προκύπτει και από την «πολιτική» κοινωνική πεποίθηση/απόφαση και όσα την επηρεάζουν, εννοώντας ως πεποίθηση τη δήλωση του καθενός και της καθεμίας στον εαυτό του/της ότι θέλει να αγωνιστεί για να αλλάξει τη ζωή του/της. Παραφράζοντας τον Άγγλο ιστορικό E.P. Thompson θα λέγαμε ότι **οι αγωνιζόμενοι, η τάξη, ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΜΟΝΟ όταν αυτή το αποφασίζει!**

Hate work